

DE GESCHIEDENIS van de afdeling Nijmegen en omstreken van de K.N.M.G.

Aan de Afdelingen en Leden.

De ondergeteekende heeft de eer te berichten, dat zich te Nijmegen eene nieuwe Afdeling der Maatschappij gevormd heeft, onder den naam „NIJMEGEN EN OMSTREKEN”. President der Afdeling, die aanvankelijk uit 22 leden bestaat, is Dr. J. P. VAN DEN BERG, te Nijmegen, Secretaris de Heer VAN NEUKIRCHEN, genaamd NIJVENHEIM, te Lent.

*De Hoofdbestuurder-Secretaris,
Dr. GUYE.*

vier opstellen

onder redactie van

Prof. Dr D. de Moulin

DE GESCHIEDENIS VAN DE AFDELING
NIJMEGEN EN OMSTREKEN VAN DE K.N.M.G.

DE GESCHIEDENIS VAN DE AFDELING
NIJMEGEN EN OMSTREKEN VAN DE K.N.M.G.

VIER OPSTELLEN

onder redactie van
Prof. Dr. D. de Moulin

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	1
ARTSEN EN MAATSCHAPPIJ DE N.M.G.-AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN, 1886-1923.	3
Oprichting van de Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst	3
Tweemaal oprichting van de afdeling Nijmegen en Omstreken	4
De Algemene Vergadering te Nijmegen van 1888.	6
Nijmeegse kringvergaderingen 1886 - 1915.	9
Maatschappelijke activiteiten	12
Strijd om het inkomen, opkomend ziekenfondswezen	18
De afdelingsraad	23
Het 25-jarig jubileum.	23
Eerste Wereldoorlog	26
Veranderingen in het karakter van de Maatschappij in de eerste jaren na de oorlog.	28
Noten	29
DE AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN VAN DE NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST IN DE PERIODE 1920-1940	30
De afdeling in de na-oorlogse jaren.	30
Oplaaien van de ziekenfonds-kwestie	30
Algemene vergadering der N.M.G. te Nijmegen.	32
Zeggenschap van de Maatschappij-ziekenfondsen.	33
De economische recessie der jaren dertig.	33
Sanering op ziekenfondsgebied.	34
Het conflict met de Voorzorg.	36
De onverwachte oplossing van de ziekenfondskwestie.	37
Noten	39

DE AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG	40
Het eerste bezettingsjaar.	40
Begin van het verzet: bedankbrieven voor de Maatschappij.	43
Oprichting en organisatie van Medisch Contact	48
De strijd tegen de Artsenkamer	49
De ziekenhuizen	54
Het oorlogsjaar 1944	55
Slotopmerkingen	57
Bijlage 1: brief van Weebers aan huisgenoten.	59
Bijlage 2: brief van Weebers aan Prof. v.d. Loo.	60

DE AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN VAN DE (K.)N.M.G. NA DE BEVRIJDING

VAN NIJMEGEN IN 1944 TOT HEDEN	62
Wederopbouw	63
Nijmeegse kringvergaderingen na de Tweede Wereldoorlog.	64
Nieuwe organisatiestructuren.	66
Afnemende belangstelling voor de afdelingsvergaderingen.	67
Feestelijke bijeenkomsten en congressen.	69
De Plaatselijke Huisartsenvereniging.	71
De Plaatselijke Specialisten Vereniging.	73
Maandblad 'De Kring'.	73
Officium Nobile.	74
Honderd jaar K.N.M.G.-afdeling Nijmegen.	74
Bijlage I	76
Bijlage II	76
Bijlage III	78

WOORD VOORAF

Toen het eeuwfeest van de afdeling Nijmegen en Omstreken der Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst in zicht kwam, vroeg het kringbestuur zich af, of die memorabele gebeurtenis geen aanleiding zou kunnen zijn tot het uitgeven van een gedenkschrift waarin de geschiedenis van de afdeling zou geboekstaafd staan.

Bij het doorzien van het afdelingsarchief bleek echter al ras, dat een geschiedschrijving aan de hand van dit tamelijk omvangrijke bronnenmateriaal voor één enkele onderzoeker al te tijdrovend zou zijn. In overleg met de directeur van het Instituut voor Geschiedenis der Geneeskunde van de Katholieke Universiteit, Prof. Dr. D. de Moulin, is daarom besloten dat gedeelten van het archief door verschillende auteurs zouden worden bewerkt tot afzonderlijke opstellen die gezamenlijk zouden verschijnen. Het resultaat van dit streven ligt thans voor U. De eerste drie artikelen zijn geschreven door studenten in de geschiedenis, de vierde bijdrage is van de hand van een bekende en algemeen gewaardeerde Nijmeegse collega. Helaas moesten de bewerkers constateren, dat het afdelingsarchief niet geheel volledig meer is: vooral het ontbreken van de notulenboeken uit de periode 1886-1941 werd als hinderlijk ervaren.

Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de afdeling heeft de toenmalige voorzitter, Prof. Dr. J.A.M.J. Enneking, een uitmuntende rede gehouden over 'De geschiedenis der afdeling Nijmegen van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst', die ook in druk is verschenen. Het is onvermijdelijk dat in deze vier opstellen feiten en gebeurtenissen die professor Enneking reeds heeft verwoord, opnieuw ter sprake komen. De auteurs hebben echter ernaar gestreefd niet al te zeer in herhaling te vervallen.

Gaarne betuigt het afdelingsbestuur zijn dank aan de auteurs en

aan al diegenen die hun direct of indirect behulpzaam zijn geweest.
In het bijzonder zij de medewerking vermeld van de dames
F. van der Velden-Weebers te Nijmegen, D. Regout-Weebers te Maasland
en M.M.I. Kortman-Ficq te Nijmegen en van de heren
Dr. J.C.P. Eeftinck Schattenkerk te Zwolle en Dr. A. Rijpperda
Wierdsma te Nijmegen.

Dr. J.M.J. Dony
Voorzitter van het bestuur van de
afdeling Nijmegen en Omstreken.

ARTSEN EN MAATSCHAPPIJ DE N.M.G.-AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN, 1886-1923.

Huub Peijnenburg, Edward Tijdink

Oprichting van de Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst

Als we onze blik willen richten op de geneeskunde en haar beoefenaars in de eerste decennia van de negentiende eeuw, dan blijkt van enige eenheid in de geneeskundige stand geen sprake te zijn. Behalve de academisch gevormden met een of meer doctoraten in respectievelijk de geneeskunde, heelkunde en verloskunde, kende men heelmeesters in eveneens verschillende variëteiten. Laatstgenoemden hadden evenals in de voorafgaande eeuwen hun opleiding gehad in de chirurgijnswinkel van een reeds gevestigde meester of - sinds 1828 - aan een der Klinische Scholen, inrichtingen voor hoger beroeps onderwijs als het ware, die tot 1866 in ons land hebben bestaan.

De veelsoortigheid der geneeskunst-beoefenaars met hun uiteenlopende bevoegdheden en de daarmee samenhangende verschillen in maatschappelijke status en in inkomen, leidde tot slechte collegiale verhoudingen. Dit laatste droeg ertoe bij dat de geneeskunde, die destijds in vele opzichten nog maar tot zo weinig in staat was, bij het publiek weinig aanzien genoot. Het staatstoezicht was beperkt tot slecht-werkende plaatselijke en provinciale Commissies voor Geneeskundig Onderzoek en Toeverzigt.

In een streven de onderlinge verstandhouding te verbeteren en tevens het wetenschappelijk peil te verhogen door lezingen en demonstraties, werden in de jaren veertig in verschillende plaatsen 'geneeskundige kringen' opgericht. Vooral op initiatief van Dr. J.N. Ramaer, geneesheer aan het Provinciale Krankzinnigengesticht te Zutphen, vond in 1849 een landelijke bundeling van die kringen plaats tot een 'Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst'.

De omstandigheden waren gunstig voor het oprichten van zo'n vereniging. De grondwetswijziging van 1848 had aan het volk een bescheiden invloed op landsbestuur en parlement toegekend en de vrijheid van vereniging en vergadering vastgelegd. De aanleg van de spoorwegen vergemakkelijkte het aanknopen van persoonlijke contacten door het hele land.

Behalve tot verbetering van de collegiale betrekkingen, het verhogen van het wetenschappelijke niveau en het behartigen van de maatschappelijke belangen van haar leden, hoopte de Maatschappij door het geven van gevraagde en ongevraagde adviezen aan de regering te kunnen bijdragen tot noodzakelijk geachte reorganisaties op medisch gebied in ons land. In het buitenland deden zich soortgelijke ontwikkelingen voor, met name in Duitsland, waar Rudolf Virchow met zijn tijdschrift *Medicinische Reform* vurige pleidooien hield voor het toekennen van medezeggenschap aan de medici bij het tot stand komen van een moderne geneeskundige staatsregeling.

Tweemaal oprichting van de afdeling Nijmegen en Omstreken

Voor Nijmegen gold in grote lijnen hetzelfde als hiervoor is geschilderd. Ook hier was een eenheid van geneeskundige stand ver te zoeken en kon standsverheffing als dringende noodzaak worden beschouwd. Op 24 november 1848, toen reeds sprake was van de oprichting van een landelijke vereniging, heeft zich in deze stad en haar omgeving een geneeskundige kring gevormd. Vanaf het begin beschouwde die zich als toekomstige afdeling van de Maatschappij, zij was vertegenwoordigd op de oprichtingsvergadering van de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst op 1 maart 1849 te Arnhem. Bij oprichting telde ze 28 leden.

Na aanvankelijk enthousiasme, begon al spoedig bij velen de belangstelling voor de Maatschappij te verflauwen. De regering wenste de Maatschappij niet als gesprekspartner te erkennen en zelfs de bekende geneeskundige wetten van Thorbecke van 1865 zijn zonder medewerking van de Maatschappij tot stand gekomen. Thorbecke raadpleegde slechts individuele artsen.

Tot de afdelingen die wegens gebrek aan belangstelling der leden een geruisloze ondergang beleefden, behoorde in 1856 die van Nijmegen en Omstreken. Hier heeft tot de lethargie der leden het slechts kwijnend bestaan van het vestingstadje waarschijnlijk bijgedragen.

'Een stoomende raderboot op de Waal, een ratelende diligence of een marcheerend muziekkorps was het eenige dat er heerschte in ons monotoon milieu'.¹

Hierin kwam verandering, nadat de Eerste Kamer in 1874 het wetsvoorstel had aangenomen 'tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel', waarmee er een eind kwam aan de vestingstatus van Nijmegen. Na 1880 groeit de bevolking als

gevolg van de nu ontstane mogelijkheden tot stadsuitbreiding, en het aantal geneeskundigen neemt navenant toe. Wellicht begon men de noodzaak tot vereniging daardoor weer meer te zien. Daarnaast geldt zeker dat als gevolg van de stormachtige ontwikkeling die de medische wetenschap sinds het midden van de eeuw doormaakte, de behoefte aan bijscholing steeds dringender werd gevoeld; een behoefte waaraan men in georganiseerd verband beter dacht te kunnen voldoen.

Zo wordt op 11 maart 1886 op initiatief van de geneesheren Giesbers, Reintjes en Van Neukirchen een eerste bijeenkomst van geneeskundigen belegd, met als doel tot heroprichting te komen van de afdeling Nijmegen en Omstreken. Het plan viel in goede aarde, en op 9 april kon tot de oprichting worden besloten, een bestuur worden gekozen en het huishoudelijk reglement worden vastgesteld. Het aanvankelijk ledental van 22 steeg gedurende het eerste levensjaar der herboren afdeling reeds tot 28. Die eerste 22 leden waren: C. Noorduijn, J.P. van den Berg (voorzitter), J.H. Reijntjes (vicevoorzitter), K.J. van Neukirchen (secretaris), W.J. Kolff (penningmeester), L.P.J. Berends, Charlier, H.J. Giesbers, G.J. Schouten, D.G. van Batenburg, D. Romeijn, J.H. van Bouwdijk Bastiaanse, F. Capelle, P.A. van der Ketten, A. Peters, M.B. Anderegg, J. van Hoek, J. Beeker, C. Nicolai, H. Ernste, J. van der Moer, C.J. van Duyl. Ook elders in den lande kwamen afdelingen tot nieuw leven.

Aan de Afdelingen en Leden.

De ondergeteekende heeft de eer te berichten, dat zich te Nijmegen eene nieuwe Afdeling der Maatschappij gevormd heeft, onder den naam „NIJMEGEN EN OMSTREKEN”. President der Afdeling, die aanvankelijk uit 22 leden bestaat, is Dr. J. P. VAN DEN BERG, te Nijmegen, Secretaris de Heer VAN NEUKIRCHEN, genaamd NIJVENHEIM, te Lent.

*De Hoofdbestuurder-Secretaris,
Dr. GUYE.*

Eén der aanvangsproblemen in Nijmegen was gelegen in het vinden van een geschikte vergaderruimte. Vele lokaliteiten werden beproefd maar steeds weer deden klachten over ongezelligheid, slechte ventilatie en vooral over onbevredigende kwaliteit van het bier de afdeling besluiten haar heil elders te zoeken.

De Algemene Vergadering te Nijmegen van 1888.

Een hoogtepunt in de eerste bestaansjaren wordt gevormd door het jaar 1888, wanneer de heropgerichte afdeling Nijmegen en Omstreken de algemene vergadering van de N.M.G. mag ontvangen. Deze gebeurtenis speelde voor wat de zakelijke en wetenschappelijke aspecten betrof zich af in de Sociëteit 'Burgerlust'. Voor de nodige ontspanning - van een damesprogramma was nog geen sprake omdat men geen dames verwachtte - was in een ritje per extra-trein naar Tiel en terug voorzien, met ontvangst door de Tielse collega's. De belangrijkste sprekers op dit congres waren de Maatschappij-voorzitter Prof. Dr. C.A. Pekelharing, hoogleraar in de fysiologische chemie en histologie in Utrecht en Prof. Dr. J.W.R. Tilanus, hoogleraar in de heelkunde te Amsterdam.

Pekelharing stelde het functioneren van de Maatschappij aan de orde waarbij hij meer in het bijzonder inging op de vraag, welke plaats de zuivere wetenschapsbeoefening in deze organisatie moest innemen. Hij kwam tot de conclusie dat de N.M.G. in de eerste plaats de sociale belangen van haar leden moest behartigen. Wetenschapsbeoefening diende naar zijn mening op het niveau van de afdelingen te geschieden. Helaas kent men al te veel het verschijnsel van de 'passieve leden', niettemin zag hij de toekomst der N.M.G. met vertrouwen tegemoet.

Tilanus pleitte in zijn rede die over 'Voorbereiding tot de studie der Geneeskunst en de nationaliteit in de chirurgie' handelde, voor een betere kennis der oude geneeskundige werken. Het zou naar zijn mening op de weg der N.M.G. liggen, om klassieke medische geschriften uit het Latijn en het Grieks in het Nederlands te doen vertalen opdat ook abituriënten van de Hogere Burgerscholen de zo noodzakelijke historische scholing konden krijgen.

Negen en Dertigste
ALGEMEENE VERGADERING
DER
NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ
TOT
Bevordering der Geneeskunst

NIJMEGEN
1, 2 EN 3 JULI 1833

PROGRAMMA.

ZONDAG 1 JULI.

Des avonds om 7½ uur: Verwelkoming van de Leden van het Hoofdbestuur, Afgevaardigden en Leden, op het *Stadhuis*. Daarna uitreiking der diploma's in de Societeit *Burgerlust*.

Om 8 uur: Concert door het muziekkorps van het 5de Regiment Infanterie, Kapelmeester de Heer VAN AKEN, aangeboden door de Societeit *Burgerlust*.

De Heeren, die nog wenschen te dineeren, vinden in diezelfde Societeit daartoe gelegenheid.

MAANDAG 2 JULI.

Des morgens om 9 uur precies: Opening der Algemeene Vergadering in de zaal van de Societeit *Burgerlust*.

Om 1 uur: Wetenschappelijke Vergadering. Voordracht van Prof. J. W. R. TILANUS. Verder wetenschappelijke mededeelingen.

Om 3 uur: Tocht naar Tiel per extra-trein, aangeboden door de Afdeling Tiel. Bezoek aan een kersenboomgaard.

Om 5½ uur: Gemeenschappelijke maaltijd à f 3.— per couvert, in het *Spaarbankgebouw*.

Om 8 uur: Concert, aangeboden door het Natuurkundig gezelschap *Ars aemula naturae* in het *Spaarbankgebouw*.

Om 10½ uur: Terugkeer naar Nijmegen.

DINSDAG 3 JULI.

Des morgens om 9 uur: Voortzetting der Algem. Vergadering.

Om 1 uur: Wetenschappelijke voordracht van Prof. VAN OVERBEEK DE MEIJER. Verder wetenschappelijke mededeelingen.

Om 2½ uur: Rijtoer door de omstreken van Nijmegen naar Berg-en-Dal, aangeboden door de Afd. Nijmegen en Omstreken.

Om 5½ uur: Diner te Berg-en-Dal à f 5.— per couvert. Na het diner terugkeer per rijtuig naar Nijmegen.

H.H. Leden hebben op vertoon van hun diploma toegang tot de Societeiten Harmonie, Burgerlust en Vereeriging, de Weesinrichting te Neerbosch, het R. C. Ziekenhuis, het Stadhuis, Museum en verdere stedelijke inrichtingen.

Zij, die mochten willen deelnemen aan één of aan beide diners, aan den tocht naar Tiel of aan den rijtoer, worden verzocht uiterlijk Donderdag 28 Juni hiervan kennis te geven aan den Secretaris der Afdeling Nijmegen en Omstreken, C. NICOLAÏ.

Zij, die te Nijmegen wenschen te logeeren, worden verzocht hiervan tijdig kennis te geven aan den Heer NICOLAÏ.

Tot het afgeven der diploma's zal de Regelings-Commissie zitting houden: te Nijmegen in de Societeit *Burgerlust*, en den 2^{den} Juli van 4 tot 10 uur te Tiel in het *Spaarbankgebouw*.

Namens de Afdeling „Nijmegen en Omstreken“:

C. NICOLAÏ, *Secretaris*.

Deelnemerskaart 39ste Algemene Vergadering van de N.M.G. Nijmegen in 1888.

Nijmeegse kringvergaderingen 1886 - 1915.

Een belangrijke bron van kennis van de maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen van de geneeskunde in Nederland vormen de jaarverslagen van de afdelingen der N.M.G. Dit geldt ook voor Nijmegen. Reeds in het jaar van heroprichting kwamen in de afdelingsvergaderingen belangwekkende zaken aan de orde. Dr. van der Kotten sprak over het belang van de antiseptiek bij het kraambed, het was blijkbaar nog nodig daarop te wijzen al was de aetiologie van de kraamvrouwenkoorts inmiddels algemeen bekend geworden. Dr. Kolff, die in Nijmegen meer in het bijzonder de heel- en verloskunde uitoefende - hij was in Leiden leerling geweest van de bekende obstetricus professor P.H. Simon Thomas en van de niet minder vermaarde chirurg professor J.E. van Iterson - deed een casuïstische mededeling waarnaar men ademloos zal hebben geluisterd. Die betrof een vetlijvige vrouw met een sinds jaren bestaande, irreponibele navelbreuk die de verschijnselen van ileus was gaan ontwikkelen. Operatieve

behandeling van die breuk vermocht geen beterschap te brengen en toen clysmata evenmin verlichting konden geven, was spreker twee weken na het begin der acute klachten overgegaan tot laparotomie. De darmafsluiting bleek te berusten op een tumor van de dikke darm, gelegen op de overgang tussen colon descendens en sigmoïd. Kolff verrichtte resectie van het aangetaste darmgedeelte gevolgd door een anastomose met een dubbele rij hechtingen. Hoewel de patiënte de ingreep maar vijf dagen heeft overleefd, blijkt uit deze mededeling, dat men honderd jaar geleden in Nijmegen er niet voor terugschrok een darmresectie uit te voeren, een operatie die van het midden van de negentiende eeuw af steeds meer ingang was gaan vinden maar beslist nog niet algemeen was.

In de volgende jaren vinden we de naam van Kolff met grote regelmaat in de afdelingsverslagen terug, vaak in verband met chirurgische of obstetrische huzarenstukjes. In die verslagen wordt nooit vermeld, waar die ingrepen hebben plaats gevonden. Het jaar daarop verraste Kolff de vergadering met een mededeling, dat intra-parenchymateuze arsenicum-injecties in de milt niet zo gevaarlijk waren als men wel mocht menen. In de operatieve verloskunde liet Kolff zich evenmin onbetuigd. Toen Dr. Scheltema verslag deed van een partus, waarbij tijdens extractie van het kind het hoofd van de romp was afgescheurd, wist hij zich een eender geval te herinneren, dat bovendien met een ruptura uteri gepaard ging. Hij had toen via laparotomie het achtergebleven hoofd door de scheur in de uteruswand verwijderd, de vrouw was na veertien dagen hersteld.

In 1890 verscheen Kolff ter vergadering met twee tubae, geëxtirpeerd bij een en dezelfde patiënte wegens pyosalpinx, en een uterus verwijderd wegens fibromen. In 1892 berichtte hij over zijn resultaten van de behandeling van tuberculose van de huid en van de longen met tuberculine, een stof die Robert Koch twee jaar tevoren had bereid uit bouillon-kweken van tuberkelbacillen en waarvan hij grote therapeutische verwachtingen had. Tuberculine was over de hele wereld met groot enthousiasme ontvangen, maar de resultaten bleken zeer teleurstellend te zijn. Kolff noemde de zijne 'niet zoo heel ongunstig'. In 1897 demonstreerde dezelfde spreker een patiënt met een zeer groot ulcus cruris, dat hij met behulp van een huidtransplantaat ter grootte van 30 × 6 cm had weten te sluiten.

Kolff was echter niet de enige die zich op heelkundig gebied wist te weren. Dr. Berends jr., die we verderop in een ander verband opnieuw zullen ontmoeten, deelde in 1888 'een interessant geval' mee betreffende een man van 50 jaar, die zich een korenaar in de urethra had gestoken. Ongelukkigerwijs

was die in de blaas geslipt, maar spreker had die met goed gevolg via een sectio alta weten te verwijderen.

Hoewel voor het einde van de eeuw men van specialisatie in de geneeskunde in Nijmegen eigenlijk nog niet kan spreken², wordt het uit de afdelingsverslagen wel duidelijk, dat sommige artsen een bijzondere belangstelling voor een bepaald onderdeel van het vak aan de dag legden en dat blijkbaar met voorliefde uitoefenden. Een ander voorbeeld daarvan was Dr. Reintjes, die vele jaren afdelingsvoorzitter is geweest. In 1878 besprak hij 'een persoon die bij het verwijderen van een neuspoliep met de poliepensnoeder van Blake, zijn middelste neusschelp verloor'. In 1889 berichtte hij van een succesvolle aanboring van de neus van het antrum Highmori wegens pusophoping en ook later is hij met mededelingen op K.N.O.-gebied voor het voetlicht getreden.

Ook Dr. Nicolai, die jarenlang secretaris van de afdeling is geweest, had een bijzondere belangstelling en wel voor de oogheelkunde waarin hij zich in Utrecht bij Snellen en Donders nader had bekwamd. Hij had een wetenschappelijke instelling zoals blijkt uit artikelen die hij in de loop der jaren in het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* heeft doen verschijnen. In 1887 deelde hij in de Nijmeegse kring mee een lensextractie te hebben verricht bij een hond die niet in narcose was gebracht maar slechts plaatselijk was verdoofd door het indruppelen van een cocaïne-oplossing. Dit dierexperimentele onderzoek heeft Nicolai waarschijnlijk uitgevoerd naar aanleiding van de bekende publicatie van Carl Koller te Wenen in 1884 over de anaesthetische werking van cocaïne. Na 1900 heeft Nicolai zich uitsluitend met oogheelkunde bezig gehouden. In 1898 heeft hij echter nog een voordracht gehouden over het alcoholvraagstuk. De afdeling Nijmegen en Omstreken is hem veel dank verschuldigd voor de grote toewijding waarmee hij het secretariaat en later het voorzitterschap heeft vervuld, menigmaal ook heeft hij de afdeling vertegenwoordigd bij de algemene vergadering van de Maatschappij en in allerlei commissies.

Dr. Romeny besprak in 1887 zijn resultaten met de behandeling van liesbreuken met alcoholinjecties. Dat was nog in de tijd, dat breuken eigenlijk alleen in geval van inklemming werden geopereerd. Later treffen we Romeny vooral aan als neuroloog maar ook voor de hydrotherapie had hij belangstelling.

Het was in de hoofdzaak casuïstiek, wat in de vorige eeuw in de afdelingsvergaderingen ter sprake kwam. Ook 'onversneden' huisartsen

presenteerden wel hun bijzondere gevallen. Onder hen treffen we telkens weer Dr. de Blécourt uit Hees aan. In 1896 bijvoorbeeld, demonstreerde deze een vrouw met een kunstneus van lindenhout. Het meenemen en demonstreren ter vergadering van patiënten was destijds zeer gebruikelijk.

Tot aan de eeuwwisseling werden de voordrachten en demonstraties in de Nijmeegse afdeling uitsluitend door leden dier afdeling zelf gegeven. Pas in 1900 verschijnt de eerste spreker van buiten de stad. Dat was professor Fokker uit Groningen, die het toen nog actuele vraagstuk, of tuberculose het gevolg was van besmetting of erfelijke aanleg, behandelde.

Sindsdien zijn de onderwerpen die in de Nijmeegse kringvergaderingen aan de orde komen, een getrouwe afspiegeling van wat in de wetenschappelijke geneeskunde in het middelpunt van de belangstelling stond. In 1904 vinden we als wel zeer vroege mededeling over dit onderwerp een lezing vermeld over het longcarcinoom 'met microphotographische afbeeldingen'. Het jaar 1906 stond in het teken van de tuberculose met bijdragen over de oprichting van consultatiebureaus, over het kweken van tubercelbacillen en over de behandeling met 'bouillon filtré'. In 1907 stond de prostaathypertrofie op het programma: het was in de tijd dat de transvesicale prostatectomie veel aandacht kreeg. In 1910 was 'radiumemanatie' een der besproken onderwerpen. In 1914 berichtte het bekende kringlid H.J. Lycklama à Nijeholt, chirurg in deze stad, over de appendicitis acuta. Het standpunt dat pas moest worden geopereerd bij abscesvorming was nu verlaten voordat van de operatie à chaud. Een jaar later konden de kringleden kennisnemen van de moderne Franse onderzoeken over de fysiologie en de pathologie van de nier met lantaarnplaatjes van goed geslaagde Röntgenopnamen van de nierbekken en de ureteren.

Maatschappelijke activiteiten

DE NIJMEEGSE KOEPOKINRICHTING.

Pokken vormde in de door ons bestudeerde periode een reële bedreiging van de volksgezondheid, kleine epidemieën ervan deden zich nog steeds af en toe voor. De voorziening met verse lymfe ten behoeve van vaccinatie en revaccinatie leverde echter praktische problemen op, de reden waarom in vele steden van ons land z.g. koepokinrichtingen werden opgericht. Zo'n inrichting,

ook wel 'Parc vaccinogène' genaamd, bestond in hoofdzaak uit een stal met kalveren waarvan de uiers kunstmatig met koepokken waren besmet. De inenting geschiedde door de pokstof direct van het kalf over te brengen op de te vaccineren personen.

In 1888 kwam in Nijmegen op initiatief van de afdeling ook zo'n inrichting tot stand. Het gemeentebestuur verleende daartoe zijn welwillende medewerking door enige lokalen in het oude gymnasium gratis voor de vaccinatie-werkzaamheden ter beschikking te stellen, de kosten van de inrichting ervan te dragen en jaarlijks een subsidie toe te kennen.

De Nijmeegse inrichting heeft blijkens de korte verslagen die hierover in het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* te vinden zijn, goed gefunctioneerd. In 1892 vinden we de mededeling dat in Nijmegen evenals in Amsterdam, Dordrecht, Rotterdam en nog enkele andere plaatsen, de pokstof niet meer direct van het kalf op de arm wordt overgeënt, maar dat van de lymfe een glycerine-oplossing wordt bereid waardoor ze langer houdbaar is en geschikt voor verzending. Vaccinaties werden blijkbaar slechts op gezette tijden uitgevoerd. Zo vermeldt het jaarverslag over 1891, dat in 24 zittingen totaal 647 inentingen en 29 herinentingen hebben plaatsgevonden. In 1902 heeft het afdelingsbestuur zich met succes verzet tegen een voorstel ingediend door een lid van de gemeenteraad, een collega nota bene, om de jaarlijkse gemeente-subsidie te laten vervallen.

Uit de ons ter beschikking staande gegevens hebben wij niet kunnen opmaken, wanneer het park zijn werkzaamheden heeft gestaakt.

HET VRAAGSTUK DER PROSTITUTIE

Sinds de Franse tijd had ook in ons land de mening post gevat, dat de bestrijding van geslachtsziekten bij de prostitutie moest beginnen.

'De toestand onzer groote steden, onzer garnizoensplaatsen, onzer havens, ja zelfs van onze kleine gemeenten is diep bedroevend... Het huwelijk, de grondslag van het volksgeluk; het huisgezin, de bron van volkswelvaart, wordt door de prostitutie op de meest verderfelijke wijze ondermijnd'³.

In de jaren '80 brak er een steeds heviger wordende strijd los in woord en geschrift over de vraag, of de bestaande reglementen, die prostitutie alleen in bij de politie geregistreeerde bordelen en onder regelmatige medische

keuring der vrouwen toestonden, in het belang der volksgezondheid al dan niet dienden te worden gehandhaafd.

Ook op de algemene vergaderingen van de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst kwam deze vraag herhaaldelijk aan de orde. Op de algemene vergadering te Haarlem in 1889 kwam de afdeling Nijmegen en Omstreken met het voorstel, dat het hoofdbestuur bij de regering zou aandringen op het nemen van maatregelen 'ter beteugeling van de syphilis'. Bij diezelfde gelegenheid diende de afdeling Friesland een motie in, waarin de Maatschappij 'oud en onveranderd' zich zou uitspreken tegen de afschaffing van het sanitaire toezicht. Na ampele discussie over het veronderstelde nut der keuring, werden beide moties aangenomen.

In 1890 en 1891 leidde het behoudend standpunt van het Nijmeegse afdelingsbestuur tot een ernstig intern meningsverschil. Het gemeentebestuur had namelijk, gehoord het advies van de gemeenteraad, besloten tot intrekking van de artikelen 110-112 van de gemeentelijke politieverordening, die het geneeskundig toezicht op de prostituées regelden. Onder de gemeenteraadsliden die zich voorstander van afschaffing hadden verklaard, bevond zich het afdelingslid J.P.S. Berends. Deze voelde zich geroepen zijn standpunt schriftelijk uiteen te zetten in een brief aan het afdelingsbestuur, waarin hij onder meer schreef:

'Uit bovengenoemde kan worden geconcludeerd dat de openbare huizen van ontucht in strijd zijn met de algemeene zedenleer, die ook door hun beschermers worden gehuldigd, dat zij wat betreft de syphilitische besmettingen in strijd zijn met de gezondheidsleer omdat zij meer besmettingsgevallen telt dan de geheime prostitutie en dat de bordeelen een schande zijn voor de wetgeving. Prostitutie is onuitroeibaar maar bestrijding is een plicht van ieder welgezind burger en vooral van den staat en zijne bestuurderen'.

Hierop antwoordde de afdeling:

'Uw geheele memorie is een handig geschreven samenraapsel van onjuiste voorspellingen en feiten, verdachtmakingen, aanmatigingen en hier en daar kwetsende toon, dat alles gedekt door een zeker pharizeïsme'.

De argumenten van het afdelingsbestuur werden op een besloten vergadering van de gemeenteraad afgewezen. De strijd om afschaffing der bordelen was hiermee ten nadele van de afdeling beslecht: 'De bordelen in onze goede stad

zijn verdwenen en met deze ... de syphilis. We kennen hier nu slechts huidziekten', schamperde de secretaris in het jaarverslag van 1904. Het schriftelijke antwoord van het bestuur aan collega Berends was voor hem reden, tezamen met zijn zoon, voor het lidmaatschap der N.M.G. te bedanken.

DESINFECTIE-OVEN, RIOLERING, KWALITEIT VAN KOEMELK.

De afdeling bleef zich echter onverdroten inzetten voor verbetering der hygiënische omstandigheden in Nijmegen. Herhaaldelijk richtte zij adressen aan het gemeentebestuur over de hoge sterfte, met name onder kinderen. Het was op haar aandringen, dat de gemeente in 1893 over is gegaan tot het aanschaffen van een desinfectie-oven.

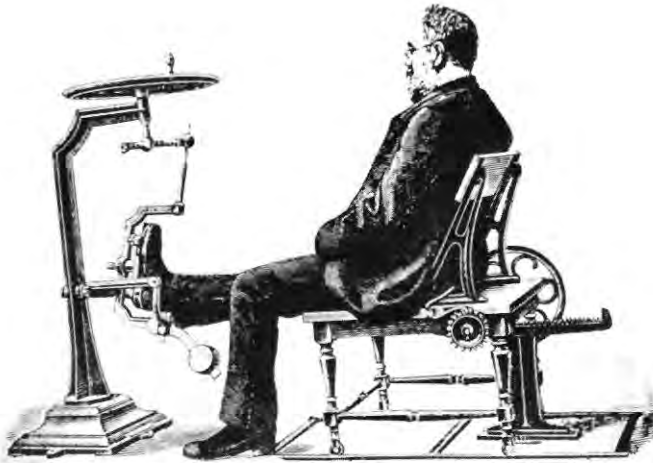
In 1903 vatte het gemeentebestuur in Nijmegen het plan op voor aanleg van een riolering. Het afdelingsbestuur ontving van de burgemeester een brief met het verzoek zijn deskundig oordeel over de wenselijkheid daarvan. Blijkbaar was hem aan de mening der artsen veel gelegen, want de stadsarchitect zou bereid zijn op een kringvergadering de plannen persoonlijk te komen toelichten. Het archief zwijgt over het 'en toen'.

In 1910 hield de kring zich bezig met de vraag, of het drinken van melk van aan tongblaar lijdende koeien schadelijk zou zijn. De conclusie luidde dat het drinken van melk van ziek vee verkeerd is.

HET NIJMEEGSE ZANDER-INSTITUUT.

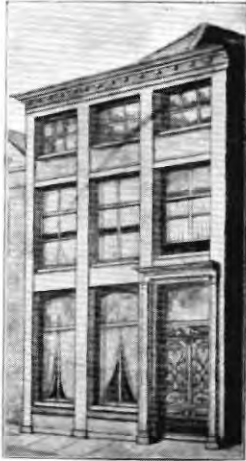
Omstreeks het midden van de vorige eeuw begon de medische gymnastiek ter behandeling van statische afwijkingen van vooral de wervelkolom en van post-traumatische verschijnselen in zwang te komen. Onder de verschillende systemen die men destijds kende, nam de Zweedse heilgymnastiek een belangrijke plaats in. Actieve spieroefeningen tegen een bepaalde weerstand in, maakten daarvan deel uit. Om de weerstand nauwkeurig te kunnen doseren ontwierp de Zweed Jonas Gustav Wilhelm Zander (1835-1920) zware ijzeren toestellen, waarmee telkens afzonderlijke spiergroepen konden worden geoefend. De Zander-therapie, uitgevoerd met behulp van deze apparaten, werd in korte tijd over de hele wereld populair. Nijmegen bleef hierbij niet achter. In 1895 reisden de huisartsen J.W.C.M. van der Sijp en J.J. de Blécourt naar Hamburg,

om in die stad de Zander-inrichting onder leiding van Dr. Hasenbroek te bezoeken en de aldaar gevolgde behandelingswijze te bestuderen.

Geestdriftig keerden zij huiswaarts om in Nijmegen een soortgelijk instituut op te richten. Met medewerking van de afdeling kwam dat er inderdaad, ondergebracht in een pand in de Snijderstraat. Het was het tweede instituut van dien aard in Nederland, slechts Groningen was eerder. Het werd onder leiding geplaatst van de orthopaedische instrumentmaker en gymnastiekmeester Joh. W.B. Hage. Het instituut floreerde, na vier jaar konden de duizendste patiënt registreren. Gemeentesubsidie ten bedrage van f 500,- 's jaars kreeg het echter pas na acht jaar.

De Rijksverzekeringsbank zag de goede resultaten bij behandeling van post-traumatische aandoeningen en begon patiënten te sturen. Aangezien die soms vanuit andere delen des lands kwamen, deed zich het probleem voor van de tijdelijke huisvesting van deze mensen die dagelijks moesten worden behandeld. Hierin werd voorzien door aan het instituut, dat daartoe in 1910 naar de Berg-en-Dalseweg no 1 werd verplaatst, een internaat te verbinden. Als bijzonderheid gold het Röntgen-apparaat, dat reeds vroeg in dit instituut was ondergebracht. In 1921 werd de naam veranderd in: 'Zanderinstituut, Internaat tot behandeling van ongevalspatiënten en Inrichting voor onderzoek met

1896 26 Maart 1921

Zander-Instituut
te Nijmegen

X-stralen'. Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van dit instituut schreef Dr. de Blécourt een berijmd gedenkschriftje, opgedragen aan de heer Hage, wiens portret tegenover de titelpagina ervan is opgenomen.

Er zijn in ons land een tiental Zander-instituten geweest. Als gevolg van andere opvattingen over oefentherapie die na de eerste wereldoorlog opkwamen, hebben zij alle op den duur hun poorten moeten sluiten, dat van Rotterdam als laatste in 1939. Wanneer precies het Nijmeegse instituut werd opgeheven, hebben wij niet kunnen achterhalen.

Strijd om het inkomen, opkomend ziekenfondswezen

De Nederlandse samenleving rond de eeuwwisseling kenmerkte zich door een grote mate van onrust. Na een depressie in de voorafgaande jaren, leefde de bedrijvigheid in de jaren negentig weer op. Het kleinbedrijf en de ambachtelijke nijverheid moesten plaatsmaken voor het midden- en grootbedrijf dat zich kenmerkte door een hoge mate van mechanisatie. Gevolg van dit alles was wel dat de maatschappelijke positie van de arbeiders in toenemende mate précair werd. Lange werkdagen, een karig loon, stijgende prijzen en slechte werkomstandigheden waren eerder regel dan uitzondering. Steeds minder was men bereid zich bij deze situatie neer te leggen en steeds groter werd dan ook de roep om vereniging. Die vereniging en de daardoor onstane krachtsvergroting

noodzaak de overheid tot het loslaten van de tot dusver gevolgde laissez-faire politiek. 'Sociale bewogenheid in dienst van de produktiviteit van de arbeid is dan het gecompliceerde, soms verzwegen, soms uitgesproken motief dat de nieuwe koers bepaald heeft'⁴. Die situatie liet de artsen niet onberoerd. Door gebrek aan inkomen was het geen uitzondering dat patiënten hun arts gewoonweg niet betaalden. Daarmee kwam de snelle groei van het aantal deskundigen, en dus de daling van het aantal inwoners per arts.

Aantal inwoners uitgezet tegen het aantal artsen te Nijmegen⁵.

jaar	aantal inwoners	aantal artsen	aantal inw./arts
1900	42756	23	1859
1905	49342	29	1701
1910	54803	34	1612
1915	60515	42	1441

Het is daarom dat tegen het einde van de vorige eeuw binnen de N.M.G. verdeeldheid begon te heersen over de vraag of meer gerichte aandacht moest worden besteed aan de materiële belangenbehartiging der artsen. Met andere woorden: moest de Maatschappij het karakter van een vakvereniging aannemen?

Het was de Haagse arts voor vrouwen- en kinderziekten Dr. F.U. Ockerse die in de buitengewone vergadering van de afdeling 's-Gravenhage het idee lanceerde de Maatschappij om te zetten in een artsenvakvereniging. Tot zoiets is het echter nooit gekomen. Wel werd door de 'actie Ockerse' de discussie binnen de N.M.G. opgewekt. Na het overwinnen van veel weerstanden besloot men op 20 oktober 1901 tot de oprichting van een commissie onder voorzitterschap van de Haagse neus-, keel- en oogarts Abraham Sikkel om de zaak te onderzoeken. Het rapport over de 'commissie Sikkel' en de daaruit voortvloeiende aanbevelingen werden op een buitengewone ledenvergadering van 18 december 1902 grotendeels aangenomen. Sindsdien is de eerste doelstelling van de N.M.G. de bevordering van maatschappelijke belangen der geneeskundigen in Nederland voor zover deze belangen niet in strijd zijn met het algemeen belang.

Onduidelijk is welke houding de Nijmeegse afdeling in deze roerige tijden aannam, het archief laat ons wat dat betreft in het ongewisse. Uit de jaarverslagen blijkt alleen dat het aantal leden gestaag vermeerdert, hetgeen toe te schrijven is aan de toename van het aantal artsen überhaupt, zowel als aan de bevolkingsgroei die de stad Nijmegen in die tijd te zien geeft. De problemen waarmee de N.M.G. te kampen had werden in Nijmegen voor het eerst merkbaar in 1903. Tijdens de kringvergaderingen wordt er dat jaar bijzonder veel over beroepsbelangen gepraat, naar aanleiding van de plannen tot verandering van de inrichting der Maatschappij. Gevolg was, aldus het jaarverslag, dat er minder mededelingen uit de praktijk konden worden gedaan dan gebruikelijk.

De mentaliteitsverandering die de N.M.G. rond de eeuwwisseling doormaakte, kwam ook duidelijk tot uiting in haar uitgebreide bemoeienissen met het ziekenfondswezen. In vele grote en kleinere steden van Nederland hadden artsen in samenwerking met de plaatselijke apothekers reeds in de achttiende eeuw ziekte-verenigingen opgericht. Deze 'sociëteiten' droegen veelal zeer toepasselijke namen als: 'Gedenkt te sterven' of 'Mijn glas loopt ras'. Voor de geneeskundigen waren zulke fondsen een soort van particulier bezit en tevens een instelling die hun een vast inkomen garandeerde. Daarnaast waren er tal van andere fondsen waarbinnen artsen minder grote invloed hadden. Omstreeks de eeuwwisseling bedroeg het totaal aantal ziekenfondsen in Nederland ongeveer 2400. Nijmegen kende in die tijd twee of drie werkelijke ziekenfondsen, en daarnaast tal van zogenaamde ziekenbussen.⁶

De situatie met betrekking van de ziekenfondsen was verre van ideaal. Veelal moesten vanwege de geringe vergoeding de geneeskundigen om een aanvaardbaar inkomen te verwerven, meer patiënten op hun naam hebben dan zij redelijkerwijze aankonden. Op die manier was, naar de mening van velen onder hen, geen goed werk te leveren. Een andere veelgehoorde klacht was, dat zich dikwijls personen bij het ziekenfonds aansloten, die daar op grond van hun inkomen niet thuishoorden.

In de eerste vijftig jaar van haar bestaan waren de bemoeienissen van de N.M.G. met het ziekenfondswezen slechts incidenteel. Tegen de eind van de eeuwwisseling zien we de belangstelling voor de ziekenfondsen duidelijk toenemen. De oorzaak hiervoor moet worden gezocht in de toegenomen spanningen tussen artsen en de z.g. onderlinge fondsen, bestuurd door de leden zelf. Binnen dit soort van fondsen heerste een grote belangentegenstelling tussen artsen als aanbieders, en ziekenfondsleden als afnemers van medische diensten.

Met de economische groei en de daardoor ontstane welvaart nam de aandacht van de arbeiders voor geneeskundige verzorging toe. Gevolg was, dat een zelfstandig ziekenfondswezen zich ontplooië, artsen steeds meer afhankelijk werden van die ziekenfondsen en aldus de eigen positie binnen de fondsen, de vrije beroepsuitoefening en de vrije artsenkeuze in gevaar zagen komen. Hun angst werd nog vergroot door geruchten dat men in Den Haag plannen beraamde om de uitkering van het ziekingeld wettelijk te koppelen aan de ziektekostenverzekering, waardoor de invloed van de arbeiders- en ondernemersorganisaties binnen de ziekenfondsen nog verder zou toenemen. Vele geneeskundigen waren daarom van mening dat de eigen ziekenfondsen behouden moesten blijven, en dat tevens gestreefd moest worden om in wettelijk in te richten fondsen een voldoende vertegenwoordigende stem te krijgen. Het hoofdbestuur stelde in 1898 een commissie in onder voorzitterschap van Christiaan F. Schreve - de latere, langjarige hoofdbestuurder-secretaris - die de gebreken van de bestaande ziekenfondsen zou onderzoeken en tevens voorstellen moest indienen ter verbetering daarvan.

Ook in Nijmegen zien we in die tijd een verhoogde interesse voor het ziekenfondswezen. Op 14 februari 1900 houdt dokter Sterneberg in die plaats een lezing over dit onderwerp. De aanwezige kringleden spreken zich op die vergadering met 15 tegen 2 stemmen uit voor de wenselijkheid van de oprichting van een algemeen ziekenfonds. Men bleef in Nijmegen druk bezig inzake de ziekenfondsen. De interne discussies leidden ertoe, dat in 1906 een bindend besluit werd genomen waarin de leden der afdeling zich verbonden niet deel te nemen aan ziekenfondsen waarvan de statuten niet door de afdeling waren goedgekeurd. Nadat dit bindend besluit is genomen, zien we dan ook dat verschillende ziekenfondsen hun statuten ter goedkeuring aan de afdeling aanbieden. Echter pas op 27 augustus 1907 zal de afdelingraad schriftelijk vastleggen waaraan een goed ziekenfonds in zijn ogen moet voldoen.

Zeven jaar nadat de commissie Schreve in het leven is geroepen, verschijnt eindelijk haar rapport, waarin zij o.a. het beginsel van de vrije artsenkeuze benadrukt, zich bovendien voorstander verklaart van het abonnementssysteem als wijze van betaling, en uitspreekt dat er een welstandsgrens moet worden gesteld. Ook doet het rapport aanbevelingen om op plaatsen waar geen verbeteringen konden worden aangebracht in de bestaande ziekenfondsen, of waar deze geheel ontbreken, door de afdeling het initiatief moet worden genomen tot het oprichten van een aan de in bovengenoemd rapport gestelde eisen te voldoen Maatschappij-ziekenfonds.

Als gevolg van dit rapport wordt in 1908 ook in één der Nijmeegse kringvergaderingen de mogelijkheid besproken om een van de afdeling uitgaand ziekenfonds op te richten, waarin uiteindelijk de andere fondsen op zouden moeten gaan. Een jaar later wordt inderdaad 'Het afdelingsziekenfonds' in het leven geroepen, waarbij de heren Kolff, Persenaire, Van Pelt, Moeys, Banning, Hütschler en De Bruin het bestuur vormen. Bijna alle dokters en apothekers zijn daaraan verbonden, terwijl de geneeskundige hulp ook adviezen en de behandeling door oog-, keel-, neus-, zenuw-, en huidartsen omvat, door chirurgen en hulp voor de vroedvrouw in moeilijke gevallen, aldus het bericht in de *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant*.

Toen de ontwikkeling van het ziekenfondswezen de in het voorgaande geschetste door de artsen ongewenste kant opging, ontstond er binnen de Maatschappij behoefte aan een bindend besluit dat de eenheid onder de leden zou bewaren. Dit kwam na veel interne discussie in 1913 tot stand. Het bepaalde dat alle geneesheren wier gewone werkkring zich over het gebied van het ziekenfonds of een deel ervan uitstreckte, het recht moesten hebben als deelnemer, hetzij als huisarts, hetzij als specialist, tot dat fonds toe te treden. Vervolgens zouden de geneesheren de grootste stem moeten hebben in het bestuur ervan. Ten derde bepaalde het de welstandsgrens op f 1200,- per jaar voor gezinnen en f 800,- voor alleenstaanden. In datzelfde jaar werd de Centrale Organisatie van Ziekenfondsen opgericht, die binnen elke afdeling haar vertegenwoordigers kende. Voor de afdeling Nijmegen werden in 1913 de heren Driessen, Koch en Persenaire als vertegenwoordigers van de Centrale Organisatie benoemd. Doel van die organisatie was het ziekenfondswezen zodanig te regelen, dat zowel de belangen van de verzekerden als die der geneesheren zo goed mogelijk werden behartigd. Men moest de oprichting van algemene afdelingsziekenfondsen bevorderen en daarnaast toezicht houden op het sluiten van contracten met andere ziekenfondsen, gemeenten e.d.

Na een jaar verschijnt een leidraad waarin het hoofdbestuur aangaf welke gedragslijn gevolgd moest worden bij de oprichting van algemene afdelingsziekenfondsen en bij te sluiten overeenkomsten. Primair daarbij stond het streven om zoveel mogelijk van zulke eigen fondsen op te richten of in stand te houden. In 1914 zien we dan ook al dat de Nijmeegse afdeling de ontwerpstatuten en huishoudelijk reglement voor het algemene afdelingsziekenfonds 'Nijmegen en Omstreken' behandelt. Gevolg van dit alles was, dat een jong, beginnend arts zich een ziekenfondspraktijk kon verwerven door bemiddeling van zijn vakorganisatie, bovendien was hiermee ook de positie

van geneeskundigen in andere ziekenfondsen versterkt doordat zij minder afhankelijk werden van de ziekenfondsbesturen.

De Afdelingsraad

Tot de reorganisatie die de Maatschappij aan het begin van de eeuw heeft doorgemaakt, behoorde het instellen in iedere afdeling van een z.g. 'afdelingsraad'. De afdelingsraad kreeg enerzijds de taak toebedeeld van bemiddeling en toezicht bij geschillen tussen leden onderling en tussen leden en derden, alsmede het houden van toezicht op het naleven van de intercollegiale gebruiken. Anderzijds werd de raad belast met onderzoek en advies inzake sociaal-geneeskundige vraagstukken en de verhouding van artsen tot de ziekenfondsen. Een illustratie van de werkwijze van de Nijmeegse afdelingsraad treffen wij aan in de eerste jaren van zijn bestaan, toen een bepaalde huisarts door twee collega's en door een vroedvrouw, ieder afzonderlijk en waarschijnlijk wel terecht, werd aangeklaagd wegens incompetentie en vooral wegens drankmisbruik. De uitspraak van de raad is op zijn minst opmerkelijk te noemen: de aangeklaagde kreeg het advies in het vervolg alle schijn te vermijden en de klagers moesten voorzichtig zijn met het ventileren van hun grieven.

Het 25-jarig jubileum.

Van de jaren tussen de eeuwwisseling en de Eerste Wereldoorlog vormt het 25-jarig jubileum, in 1911 gevierd onder het voorzitterschap van Dr. Nicolaï, een hoogtepunt. Tijdens het feestdiner, gehouden in het hotel Keizer Karel - zonder dames - werd door Dr. van Alphen een feestlied voorgedragen, waarbij de tekst hierbij is afgedrukt. 'Iedereen was tevreden over het eten en drinken, iets wat nog nooit in de afdeeling was voorgekomen', meldde het jaarverslag. Het bewaard gebleven menu maakt het inderdaad aannemelijk, dat men in goede stemming huiswaarts is gekeerd. Zonder dat verder er veel opzienbarends gebeurt, gaat men de oorlogsjaren tegemoet.

DINER

ter viering van het **25 jarig bestaan** van de
AFDEELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN

van de

NED. MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING
DER GENEESKUNST,

in het Hotel Keizer Karel op 8 Juni 1911 te 6 uur.

MENU.

Hors d'oeuvre variés

Potage Crème Duchesse

ou

Consommé Printanier

Turbot s^e capres

Côte de Durham Bouquetière

Vol au Vent à la Toulouse

Dindonneaux Rôtis

Compote & Salade

Pêches Melba

Fromage divers

Fruits

Dessert.

Geïllustreerde omslag en menu van het feestdiner in 1911. Het cijfer in het onderschrift van de omslag slaat op de arseenverbinding 606 - arsfenamine of salvarsan - die in 1910 door Ehrlich en Hatta als eerste moderne chemotherapeuticum is ingevoerd.

FEESTLIED.

WIJZE: *Speenhoff's „Tante's Testament“.*

't Is nu vijf en twintig jaren
Dat de kring hier heeft bestaan.
Velen zijn er bijgekomen,
Velen zijn er weggegaan.

Vroeger zat je wat te praten
Bij een lekker glaasje wijn,
En je at daarna een stukje,
O wat was dat leven fijn!

Tegenwoordig is het anders,
Dan vergadert men zich lam,
Over wetten en besluiten,
Die men bindend maken kan.

Vroeger wist je waarlijk 'nauwlijks
Of 'r een hoofdbestuur bestond,
Tegenwoordig kan je niks doen,
Of je krijgt een groote mond.

Vroeger minde men zijn collega's,
Je hadt ruzie noch verdriet,
Tegenwoordig krijg je al herrie,
Als je een collega ziet.

Vroeger dacht je niet aan centen,
Over geld praten was een grief.
Tegenwoordig is dat anders;
Je spreekt over „ons tarief“.

Vroeger mocht een patient je halen
Vroeg of laat was je bij de hand,
In den nacht kwam je graag je bed uit,
Voor de eer van onzen stand.

Tegenwoordig is dat anders
Na 's middags twee begint de nacht,
Komt dan iemand je nog halen,
Dan betaalt ie „dubble vracht“.

Vroeger hadt je een hooge hoed op,
En je droeg een gekleede jas,
Je zat' deftig in een koetsje,
Zelfs een lach kwam niet te pas.

Tegenwoordig is dat anders,
't Gaat per fiets of het gaat te voet;
Zwierig draag je een colbertje,
Met een slappe of ronde hoed.

Vroeger ging je maar de stad uit,
Zonder kikken of gebaar,
En als je kraamvrouw dan moest bevallen,
Stonden al je collega's klaar.

Dan liep iedereen naar de kraamvrouw,
En was het bekken soms wat eng,
Dan stonden er vijf klaar met de forceps,
En nog twee voor de navelstreng.

Tegenwoordig gaat dat anders;
Gaat ie stiekum uit de stad!
Dan roept iedere collega:
„Ik heb geen bericht gehad.“

Hebben 2 collega's ruzie,
Zitten zij elkaar in 't haar,
De bemiddelingscommissie
Zit dan daadlijk voor hen klaar.

Dan verschijnen ze voor de rechters
Mannen ernstig en zeer kwiek,
Met het wetboek op de tafel
Van de medische ethiek.

Somtijds heeft er één gezondigd,
Meestal doen ze 't alle twee,
Of er was een misverstandje,
Dat valt iedereen dan mee.

Vroeger deé je alles zellef,
Oogen, ooren, neus en keel,
Je hadt er allemaal verstand van,
Niets was ooit voor ons te veel.

Tegenwoordig is dat anders,
Zoó veranderd is de tijd,
Nu gaat niemand ooit de kist in,
Zonder een specialiteit.

Maar op dezen grooten feestdag
Is 't slechts vreugde en jolijt,
Dat de kring hier steeds moog' bloeien!
't Is genoeg; ik heb gezeid.

Eerste Wereldoorlog

'Van de dagen van spanning, welke heel Europa doormaakt, gevoelt ook onze stad den terugslag. Het was gisteravond bijzonder druk in de stad; het leek wel alsof de menschen thuis geen rust hadden en er behoefte aan hadden om in de city bevrediging te vinden van hun verlangen van nieuwe tijdingen uit de brandpunten der crisis; om met de anderen te bepraten wat het eenige onderwerp der gesprekken is; om toch vooral geen minuut te laat te komen wanneer de dagbladbulletins mogelijk in het avonduur nieuwe berichten zouden wereldkundig maken. En overal was een drukke, zenuwachtige stemming. Kinderen van acht jaar, dienstboden en loopjongens hoorde men al even opgewekt de buitenlandsche politiek en het eventueel aandeel van Nederland in de komende gebeurtenissen bespreken als alle anderen'.⁷

Reeds in 1914 doen de eerste gevolgen van de oorlog zich voelen voor de afdeling, wanneer men besluit de jaarlijkse feestmaaltijd vanwege de tijdsomstandigheden niet door te laten gaan. De afkondiging van de mobilisatie leidt hier ter stede tot verkeersstremmingen. Onduidelijk is het, in hoeverre ook artsen gemobiliseerd zijn geweest. De praktijken van dergelijke artsen zouden aldus Enneking, in zijn rede uit het jaar 1961, trouw zijn waargenomen door collega-artsen.

Met name had men in Nederland gedurende de oorlog te kampen met tekorten aan grondstoffen, brandstoffen en levensmiddelen. Toen die tekorten in 1916 ernstige vormen begonnen aan te nemen, zag de regering zich genoodzaakt de distributiewet af te kondigen. Als gevolg daarvan kregen de gemeentebesturen tot taak ervoor te zorgen dat van de door de minister voor distributie aangewezen goederen steeds voldoende voorraad aanwezig was. Hiertoe werd in Nijmegen evenals overal elders in den lande een gemeentelijk distributiebedrijf opgericht, dat tot einde maart 1921 in functie is gebleven.

In een schrijven van augustus 1917 kondigt de minister van landbouw, nijverheid en handel aan dat vanaf 1 september aan zieken, zwakken en kinderen jonger dan 6 jaar, die nog in hoofdzaak op melkvoeding zijn aangewezen goedkope melk zal worden verstrekt tegen een prijs van 11 cent per liter. Vanaf dat moment worden ook de geneesheren bij het distributie-systeem betrokken. Zieken nl. voor het verkrijgen van die melk een door een in

de gemeente gevestigde geneesheer afgegeven verklaring te overleggen, waarop tevens stond aangegeven gedurende welk tijdvak de verstrekking van melk nodig werd geacht.

Ned. Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst. **Afdeling NIJMEGEN en Omstreken.**

Geachte Collega!

Ondergeteekende heeft de eer U mede te deelen, dat de vertrouwensraad in zake „vleesch-voeding voor zieken en zwakken” – buiten de Ziekenhuizen – het volgende heeft bepaald.

Vleesch zal alleen worden toegewezen in de navolgende gevallen:

1. Aan patiënten met diabetes.
Maximum 1 K.G. per week. Alleen bij uitvoerige toelichting aan den vertrouwensraad kan dit maximum worden overschreden.
2. Aan patiënten met uitgesproken gistings-dyspepsien.
3. Aan patiënten, lijdende aan een acute of chronische ziekte, die volgens uitdrukkelijke verklaring van den geneesheer gepaard gaat met uitgesproken anorexie.

In zake „spek voor suikerzieken” is door den geneeskundigen raadgever van den Minister een schrijven gericht aan den Burgemeester, waarin wordt medegedeeld, dat alleen dan spek kan worden toegewezen, wanneer de behandelend geneesheer aan het geneeskundig bureau in Den Haag (zoo gewenscht *vertrouwelijk* aan Dr. SIKKEL persoonlijk) de namen der patiënten opgeeft met eenige aanwijzingen, waaruit kan blijken, dat op geen andere wijze in hun vetbehoefte is te voorzien.

Voorts zij nog ter uwer kennis gebracht, dat op de enkele dagen geleden gehouden buitengewone algemeene vergadering, Collega SIKKEL den afgevaardigden op het hart heeft gedrukt, de uiterste zuinigheid te blijven betrachten.

Gemeenten, welke te veel verbruiken, loopen gevaar – na aanmaning – van extra-voedsel voor zieken en zwakken absoluut verstoken te blijven.

De Secretaris,

VAN HAAFTEN.

NIJMEGEN, 9 Mei 1918.

Wat brandstoffen betreft, werd voor doktoren een speciale regeling getroffen. De brandstoffen-commissie werd gemachtigd aan de artsen voor hun spreek- respectievelijk behandelkamers in het tijdvak van 1 november 1917 tot 1 april 1918 vijf 'brandstofeenheden' te verstrekken. Aan de geneesheren was

met het oog daarop, een door de N.M.G. en door de directeur van de Rijkskolendistributie gewaarmerkte dokterskaart uitgereikt. Eenzelfde regeling werd op 22 november ook voor tandartsen van kracht. Voor zieken bestond eveneens de mogelijkheid om extra brandstof te verkrijgen. Door bemiddeling van de Maatschappij hadden de artsen een beperkt aantal bestelbonnen voor ziekenkolen ontvangen om in spoedgevallen te gebruiken. Tegen afgifte van zo'n bon kon een rantsoen ziekenkolen worden afgegeven voor ten hoogste zeven dagen.

In het laatste oorlogsjaar nam het aantal artikelen dat slechts via distributie te verkrijgen was, aanzienlijk toe. Voor een goede werking van de distributiemaatregelen werd in dat jaar de samenwerking gezocht en gevonden met de Nijmeegse afdeling van de N.M.G. Voor die samenwerking werd een vertrouwensraad samengesteld bestaande uit de geneeskundigen Van Dusseldorp, Driessen, Van de Hoeven, Metzlar, Nicolai, Plantinga, Veen Valck, Sybrandi, Van der Horn, Van den Bos en Hoefnagels.

Vermeldenswaard is tegen het einde van de oorlog het uitbreken van de Spaanse Griep. Deze epidemie die van juli 1918 tot en met mei 1919 in ons land 19.050 mensenlevens kostte, leidde ertoe dat ook in Nijmegen het sterftcijfer beduidend hoger lag dan normaal. De Spaanse Griep was er tevens de oorzaak van dat de scholen tot tweemaal toe gesloten moesten worden. Triest in dit verband was het lot van een aantal Servische krijgsgevangenen op doortocht, die bijna allen het slachtoffer werden van die zo gevaarlijke griep.

Veranderingen in het karakter van de Maatschappij in de eerste jaren na de oorlog.

Kort na beëindiging van de oorlog laaide in de Maatschappij de oude strijdvraag weer op over de N.M.G. als vakbeweging, talrijke ingezonden stukken in het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* getuigen ervan. De afzonderlijke organisaties van ziekenfondsartsen, 'Centrale Organisatie' genaamd, en van specialisten, 'Centrale Vertegenwoordiging', die zich inmiddels in de Maatschappij hadden gevormd, wensten meer aandacht voor de materiële belangen der leden, dan de opeenvolgende hoofdbesturen tot dusver hadden betoond. Hoewel bij een enquête onder de leden een kleine meerderheid zich ertegen hadden verklaard, was het op de algemene vergadering van 1923 niet langer de vraag, of de Maatschappij de materiële belangen van haar leden

zou gaan behartigen, maar op welke wijze zij dat zou behoren te doen. Hiermee is een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van de N.M.G. opgeslagen.

Noten

1. P.J. Biessels, *Het vestingstadje Nijmegen in de 70-jaren van de vorige eeuw*. Nijmegen, 1949, p. 26.
2. Onder de medische specialisten in de moderne betekenis van het woord is in Nijmegen Dr. J. Schoemaker te rekenen die van 1898 tot 1902 aan het toen zeer moderne Wilhelmina-Ziekenhuis verbonden is geweest als chirurg en vrouwenarts voordat hij zich in Den Haag vestigde, alwaar hij zich vooral op grond van zijn maagoperaties, een wereldreputatie heeft verworven.
3. Archief K.N.M.G., afdeling Nijmegen en Omstreken. Uitnodiging voor het 'Nationaal Congres tegen de prostitutie 30 April - 3 Mei 1889'.
4. J. Goudsmit, *Anderhalve eeuw dokters aan de arts*. Amsterdam, 1978, p. 44.
5. Zakboekje voor de gemeente Nijmegen 1900, 1905, 1910, 1915.
G.A. Nijmegen. Verslag van den toestand der gemeente over 1900, 1905, 1910, 1915. G.A. Nijmegen.
6. Ziekenbussen voorzagen in een geldelijke uitkering, ziekenfondsen verschaften geneeskundige hulp.
7. *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant* van 31-7-1914.

DE AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN VAN DE NEDERLANDSE
MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST IN DE PERIODE
1920-1940

E. Griffijn

De afdeling in de na-oorlogse jaren.

Nadat de dreiging van de eerste wereldoorlog definitief van onze grenzen was geweken, hervatte ook de afdeling Nijmegen weer haar gewone gang. Ze telde in 1923 zo'n 75 leden, die in gezonde harmonie het afdelingsleven ook een wetenschappelijk tintje gaven, getuige de goed bezochte demonstratiemiddagen. Men betreurde dat er geen grotere gehoorzalen in de bekende ziekenhuizen waren en aller hoop was gevestigd op het nieuw te bouwen r.k. ziekenhuis. Op 25 oktober 1923 was men aanwezig bij de eerste steenlegging op het terrein van St-Anna. De vestiging op 17 oktober van dat jaar van de Katholieke Universiteit opende perspectieven op een eventuele medische faculteit, het nieuwe Canisius-Ziekenhuis zou dan academisch ziekenhuis worden.

Een welkome afwisseling in deze tijden was de viering van het 40-jarig bestaan van de maatschappij-afdeling, dat op 6 oktober 1926 met een feestelijk diner in het Oranjehotel werd herdacht.

In datzelfde jaar 1926 was ook een opleving te bespeuren in het bezoek aan de demonstratie-middagen die, sinds de opening op 18 mei werden gehouden in het nieuwe ultra-moderne Canisius-Ziekenhuis.

Oplaaian van de ziekenfonds-kwestie

In april 1920 werd door de secretaris van het hoofdbestuur der Maatschappij, C.F. Schreve, ook Nijmegen gevraagd zijn standpunt ten aanzien van de ziekenfondsen wederom te bepalen door het door de afdeling genomen 'bindend besluit' te herzien en goed te keuren. Er werd positief gereageerd in die zin dat 'de leden der afdeeling Nijmegen en Omstreken zich verbinden niet deel te nemen aan eenig fonds, dat na 1 Januari 1909 binnen de grenzen der afdeeling is of zal worden opgericht of ingevoerd, voordat de statuten, reglementen en

bepalingen van dat fonds zijn goedgekeurd door de afdeling, den afdelingsraad gehoord¹. Dit leidde in 1922 tot een reorganisatie van de overeenkomst die gesloten was met de Nijmeegse ziekenfondsen 'Door Eigen Kracht Omhoog', het 'Nederlandsch Algemeen Ziekenfonds', de 'Timmermansbus' en het ziekenfonds 'De Voorzorg', over een regeling voor het ziekenfondswezen en het vaststellen van de voorwaarden waarop geneesheren zich individueel aan genoemde ziekenfondsen konden verbinden. In art. 15 werd bepaald dat de huisarts een honorarium per jaar zou ontvangen van f 4,- per verzekerde boven de 16 jaar en f 0,80 per kind beneden 16 jaar tot een maximum van 5 kinderen per gezin². In datzelfde jaar werd de rust en vrede binnen de afdeling verstoord door de onderlinge onenigheid over het doktersziekenfonds 'St-Anna' van dr. Blom en het 'Kweekschoolziekenfonds' van dr. Prince. De afdeling, indachtig het bindend besluit waaraan de beide fondsjes niet voldeden, dreigde met uitsluiting. Tot zover kwam het niet, want de beide artsen besloten tot opheffing van hun fondsjes en zochten aansluiting bij het Maatschappij-ziekenfonds.

In februari 1925 werd het bestuur van de afdeling geconfronteerd met een geheel andere zijde van het roomse reveil. Er werden plannen bekend gemaakt over de uitvoering van een ziekenfonds uitgaande van de Bossche Diocesane Werkliedenbond in het land van Maas en Waal... dat ressorteerde onder het gebied van de afdeling³. De moeilijkheden rond de samenwerking met het rooms-katholieke Werkliedenverbond hielden aan en in januari 1928 werd een beschrijvingsbrief opgesteld voor de buitengewone algemene vergadering der Maatschappij, waar het voorstel tot het aangaan van een overeenkomst met het R.K.W.V. op ziekenfondsgebied zou worden besproken. De Nijmeegse afgevaardigde werd bindend opgedragen tegen het aannemen der overeenkomst, ook om principiële redenen, te stemmen.

De algemene vergadering besliste echter anders, met als resultaat dat de onderhandelingen over de oprichting van een ziekenfonds van het R.K.W.V. werden hervat. De afdeling heeft zich neergelegd bij het besluit der algemene vergadering, en na moeizame onderhandelingen is er dankzij de steun van dr. Boerma van de Huisartsencommissie overeenstemming bereikt met het R.K.W.V. inzake oprichting van een ziekenfonds in de buitengemeenten van de kring Nijmegen op 25 maart 1931.

Algemene vergadering der N.M.G. te Nijmegen.

Na inspanning volgt er ontspanning, een gezegde dat maar gedeeltelijk zou opgaan voor de Nijmeegse afdeling, die in dat jaar voor het eerst na 40 jaar weer als gastheer optrad voor de algemene vergadering der Maatschappij. De prima sfeer waarmee men hier in Nijmegen werd ontvangen zorgde voor een ontspannen verloop van de vergadering onder voorzitterschap van J. Hoefnagels.

In zijn openingswoord sprak de voorzitter van de N.M.G., dr. A. Th. Planten, zijn vreugde uit over het feit dat de Maatschappij op 15 november van het voorafgaande jaar haar bureau had kunnen vestigen in het mooie pand Keizersgracht 327 te Amsterdam. De werkzaamheden van het hoofdbestuur hadden in het afgelopen jaar voor het overige voornamelijk bestaan uit het zenden van adressen aan de regering, o.a. aan de minister van Binnenlandse Zaken, 'om hem te wijzen op de wenschelijkheid, dat van de aanstaande tandartsen voor hun theoretische tandmeestersexamen een bewijs verlangd zou worden van eenigszins voorbereidende studie. Als blijk van de onbekendheid met de meest elementair anatomische begrippen werd aangehaald, dat een candidaat, op de vraag: "Wat zijn haarvaten?" na eenig nadenken antwoordde: "Dat zijn vaten, die naar de haren gaan".'

Zijn eigenlijke rede had tot onderwerp 'De zorg voor de Volksgezondheid door alle eeuwen heen'. In deze doorwrochte en nog steeds lezenswaardige voordracht - die eigenlijk meer over persoonlijke hygiëne handelde dan over de volksgezondheid - besprak hij een aantal aanbevelingen die, van de dagen van Mozes af, door allerlei schrijvers zijn gedaan om gezond te blijven en een hoge ouderdom te bereiken. Een van die adviezen, geciteerd door Planten, willen wij de lezer van vandaag niet onthouden. Het betreft een landsbevel van de graaf van Schaumburg Lippe op instigatie van zijn lijfarts in 1790 afgekondigd, waarin het dragen van broeken voor alle kinderen tussen twee en negen jaar ten strengste verboden werd. "Immers", zoo luidt het, "deze maken de knapen ontijdig en al te vroeg rijp en strekken zeer tot bederf van 's menschen lichaam en ziel". Bovendien wordt het zeer waarschijnlijk geacht, dat broeken in de jeugd gedragen, oorzaak zijn van menigvuldige breuken op lateren leeftijd. De verordening eindigt aldus: "En nu nog deze bede: Houdt Uwe kinderen recht zuiver, ordentelijk en koel, wascht hen vlijtig, kamt ze dikwerf en geeft hun altijd zuivere fijne hemden en schoone kousen".

Zeggenschap van de Maatschappij-ziekenfondsen.

Op 10 juni 1933 merkte de voorzitter van het afdelingsbestuur J. Wiardi Beckman op, dat er een toenemende ongerustheid was bij de artsen over de ziekenfondsen. De afdeling werd opgeschrikt door het bericht van het hoofdbestuur dat de mogelijkheid bestond dat de strijd om de zeggenschap over de maatschappij-ziekenfondsen in een acuut stadium zou geraken. De leiders der verzekerden eisten een groter aantal zetels in de fondsbesturen dan tot dusver op, en wel evenveel als dat der artsen en apothekers tezamen. Algemeen werd hierin een streven naar machtsuitbreiding om politieke redenen gezien, overtuigd als men was dat de medische verzorging door maatschappijfondsen weinig te wensen overliet. Het hoofdbestuur echter durfde de strijd met de machtige vakverenigingen niet aan. Door een tegenvoorstel, nl. om dezelfde pariteit dan ook ingevoerd te krijgen in de contractfondsen waarin de medici toen in het geheel geen invloed hadden, werd de zaak weer op de lange baan geschoven.

De rust op ziekenfondsgebied scheen weergekeerd, 'maar', schreef de afdelingssecretaris D. Bartelink in het jaarverslag, 'het staat echter boven twijfel dat de besturen der vakverenigingen hun best blijven doen om zich de ziekenfondsen in de strijd om politieke macht ten nutte te maken'. Ook betuigde hij zijn spijt dat: 'hier ter stede niet alle ziekenfondsleden in het afdeelfonds zijn ondergebracht. Dit moge een historische verklaring hebben, feit blijft dat op ziekenfondsgebied groote verdeeldheid heerscht. Een verdeelde schare is gemakkelijk te overheerschen en zij die azen op de macht in de ziekenfondsen weten dat drommels goed en maken er een uitstekend gebruik van'.

De economische recessie der jaren dertig.

Ondanks de problemen met de ziekenfondsen bleven de medici zich kwijten van hun medische taak en geen enkel ziekenfondslid deed vergeefs een beroep op hen. Deze hulp ging in die tijd soms zelfs verder. Want ook Nijmegen ontkwam niet aan de gevolgen van de werelddepressie. Uiterlijk welvarend werd in de jaren dertig de stad door een ernstige crisis getroffen, des te fnuikender naarmate ontoereikende industrialisatie hiertegen minder reserves had kunnen kweken, zodat Nijmegen tussen 1930 en 1940 het hoogste percentage werklozen

van alle Nederlandse gemeenten moest registreren. Veel onderlinge afspraken werden door de artsen gemaakt om hulp te bieden, die later (of nimmer) financieel geregeld zou worden. Door de afdeling werd een crisisregeling getroffen voor werkloze ziekenfondsleden, waarbij de ziekenfondsbijdrage gehalveerd en soms kwijtgescholden werd.

In deze zware tijden zag men echter niet over het hoofd dat de Nijmeegse kring op 2 mei 1936 50 jaar bestond. Een pikant detail was dat dit heuglijke feit werd gevierd met een feestdiner in gezelschap van de dames, hetgeen een primeur was. Het besluit hiertoe heeft de zienswijze van enkele overtuigde patriarchen weliswaar moeten ombuigen, maar algemeen was men er van overtuigd dat vrouwelijke aanwezigheid heeft bijgedragen tot de luister van deze viering. Ook de eregasten de heren Kersbergen, voorzitter van de Maatschappij, en Steinweg, burgemeester van Nijmegen, konden dit onderschrijven. De woorden waarmee Prof. Dr. J.A.M.J. Enneking in zijn herdenkingsrede van 1961 voornoemd galadiner memoreerde, waren menigeen uit het hart gegrepen: 'Hoe geslaagd het betrekken der dames in onze feestvreugde destijds is geweest, moge u duidelijk zijn niet alleen door herhaling van het gemengd gezelschap op vandaag, maar ook door het nauwer aanhalen van de band met de artsenvrouwen, zoals dit vooral in de laatste jaren heeft plaatsgehad. Wij stellen er prijs op, dat zij, die onze zorgen delen ook in onze geneugten hun aandeel krijgen'.⁴

Sanering op ziekenfondsgebied.

Na dit gouden jubileum werden de leden, inmiddels 110 in getal, al gauw weer meegesleept in de gewone gang der gebeurtenissen. Onder leiding van Enneking, voorzitter van de afdeling sinds 1937, werd een beleid gevoerd dat gericht was op sanering op ziekenfondsgebied.

In de vergadering van de Centrale Commissie van het Ziekenfondswezen werd dit standpunt door de Nijmeegse afgevaardigde J. Eggink met verve verdedigd: 'De afdeling Nijmegen heeft besloten geen nieuwe regelingen met plaatselijke fondsjes meer aan te gaan. Men voelt het bezwaar van de plotselinge contributie en honorariumverhoging'.⁵

Er werd besloten dat een concept-contract opgemaakt zou worden. De fondsjes konden dan geleidelijk overgaan, waarbij een overgangstoestand voor honorarium en contributie moest worden geschapen. Met een of twee fondsjes kon vast

begonnen worden. Van de zes plaatselijke ziekenfondsen bleven er nog vier bestaan. Twee andere werden opgenomen in het Bijzonder Afdelingsziekenfonds, al ging dit niet zonder financiële offers, ook van de deelnemers, daar één van beide fondsen aan de rand van een bankroet stond.

De verhouding tussen de Maatschappij en het R.K.W.V. werd steeds problematischer. De afdeling Nijmegen dreigde met opzegging van de contracten met plaatselijke contractfondsen.

'Het kraakt binnen het katholiek ziekenfondsgebied. Wij menen dat een goede organisatie tot stand moet komen, waardoor er een eenheid binnen de katholieke fondsen ontstaat. Men kan van mening verschillen of katholieke fondsen recht van bestaan hebben, maar wij hebben eenmaal te aanvaarden dat men in het zuiden deze fondsen van het R.K.W.V. wenst en moeten dus tot een oplossing komen', aldus Enneking op de bijeenkomst met de katkolieke vakvereniging op 10 april te 's-Hertogenbosch.

Met de plaatselijke ziekenfondsen N.A.Z. en D.E.K.O. werden nieuwe contracten afgesloten, die de instemming hadden van beide kanten. Men was bereid tot nauwere samenwerking, hetgeen een oud desideratum in vervulling deed gaan.

Uit de notulen van de vergadering op 10 september 1938 bleek dat er enige beroering in 'den socialen gang onzer afdeling' was ontstaan door de houding die het bestuur met instemming der ledenvergadering had ingenomen tegenover een klein ziekenfonds, dat bij de hernieuwing van het contract door de N.M.G. met de nog bestaande ziekenfondsen, was uitgesloten van deelneming op grond van vroegere moeilijkheden met dit fondsje en van de overweging dat 'dergelijke kleine fondsen beter doen met zich op te lossen in een groter'. 'Maar mensen, die den smaak beet hebben van achter een bestuurstafel te zitten, doen zoo gemakkelijk geen afstand van dit verheven voorrecht en zoo zien wij het gebeuren, dat de Federatie van Ziekenfondsen zich als een wrekende Nemesis achter dit fondsje plaatst en wij hier waarschijnlijk een onafhankelijk één-doktersfondsje zullen zien verrijzen met al de onverkwikkelijke spreiding van dien. Een vervelende geschiedenis vooral nu het ziekenfondswezen hier juist, een zoo flinke en eendrachtige samenwerking heeft gevonden', aldus Bartelink.

Het conflict met de Voorzorg.

Deze bittere woorden luiden een slepend conflict in met het ziekenfonds 'De Voorzorg', waaraan een contract geweigerd was, omdat het fonds in politiek vaarwater was geraakt. De Centrale Bond van Ziekenfondsen trad op energieke wijze in het strijdperk voor dit fonds en tegen de medici en stelde twee eigen artsen aan. Op 11 oktober nam de kring daarna een Maatschappelijk Besluit aan, dat na rijp beraad met 40 stemmen voor, 0 tegen en 5 blanco werd aangenomen, inhoudende 'dat collegiaal verkeer met deze artsen zou geweigerd worden, evenals alle medische hulp, uitgezonderd krachtens ambtelijke verplichting of in noodgevallen'. De strijd laaide zo hoog op, dat beide partijen besloten de kwestie voor te leggen aan het overkoepelend orgaan, de Centrale Commissie van het Ziekenfondswezen.

De Nijmeegse afdeling werd vertegenwoordigd door de heren Rijpperda Wierdsma en Hertzdahl. Voor 'De Voorzorg' traden aan de heren Alberda, Ockeloen en Boven. De bezwaren van de Nijmeegse afdeling werden door Wierdsma aldus voorwoord: 'De omvang van het fonds bedraagt slechts 400 leden, een klein fonds dus met een financieel risico. Bovendien is het gedrag van dit fonds tegenover de medici minderwaardig, getuige de schimpscheuten die geuit zijn tegen de geneesheren in de Provinciale Geldersche- en Nijmeegsche Courant'. Alberda bracht hiertegen in dat het fonds 630 leden telde, dat er nimmer financiële moeilijkheden geweest waren, dat altijd de honoraria betaald waren. Hij was zich geenszins bewust van onheuse berichtgeving in de krant. Dat was slechts het verslag van een vergadering, waarin het Zaanlandse systeem werd besproken, als zijnde niet in het belang van de ziekenfondsleden.

De C.C.Z. gaf als devies aan het hoofdbestuur der Maatschappij om 'De Voorzorg' uit te nodigen voor besprekingen over het nieuwe contract, aangezien de argumenten der medici niet steekhoudend werden bevonden. Na bespreking van de moeilijkheden te Nijmegen in het hoofdbestuur en na een toelichting van Enneking, kwam het bestuur met een andere uitspraak.

'Het fonds "De Voorzorg" had aan zijn financiële verplichtingen voldaan, maar had toch ook handelingen verricht die de volksgezondheid in gevaar brachten. Daar het de indruk gaf, dat de financiën net op het randje af in evenwicht gehouden konden worden, was de afdeling bang dat het zeker niet de zeer billijke honorariumverhoging voor de specialisten, die juist ingevoerd was, op zou brengen. Het fonds had in de geschiedenis van Nijmegen altijd

een fatale rol gespeeld. Het was altijd lastig geweest en had de afdeling tegengewerkt bij haar pogingen tot sanering van de ziekenfondstoestanden. De ervaring en vroegere feiten hadden wel degelijk een rol gespeeld. De afdeling had al eens eerder de vele schulden van een klein ziekenfonds moeten aanzuiveren en zij wilde dit niet weer. Tenslotte heeft het hoofdbestuur de houding van de afdeling Nijmegen dan ook ten volle kunnen rechtvaardigen, zij had altijd het ziekenfondswezen behoorlijk behartigd en bevorderd in haar afdeling'.⁷

Deze uitspraak van het hoofdbestuur is nimmer teruggebracht in de C.C.Z., maar aanstonds uitgevoerd, hetgeen voor 'De Voorzorg' reden was om er zich niet aan te storen. De Nijmeegse afdeling vervolgde ook de door haar ingeslagen weg, nu versterkt door de steun van de Maatschappij. De strijd duurde dus onverminderd voort en in het jaarverslag van 1940 lezen we dat het bestreden fonds 'De Voorzorg' een deel van zijn leden onder de oude medicus zag overgaan in een 'nieuw algemeen Nijmeegs ziekenfonds', maar zette zijn bestaan met behulp van een andere arts voort.

Het nieuw opgerichte fonds werd eveneens getroffen door hetzelfde Maatschappelijk Besluit, dat tegen 'De Voorzorg' was aangenomen. De activiteit van de beide fondsen kon niet verhinderen dat het maatschappijfonds en de beide contractfondsen, waaraan men wel meewerkte, zich op bevredigende wijze uitbreidden.⁸

De onverwachte oplossing van de ziekenfondskwestie.

Doch lang duurde deze enigszins zelfgenoegzame houding niet, want reeds het jaar volgend op de Duitse bezetting in mei 1940, werden de problemen in de ziekenfondswereld 'opgelost'. Grote moeilijkheden ontstonden binnen de maatschappij, wat het hoofdbestuur deed besluiten op 19 december 1941 de N.M.G. en daarmee de Nijmeegse afdeling op te heffen. Doch al gauw bleek dat het sterke verenigingsgevoel zich voortzette in het goed georganiseerde artsenverzet in Nijmegen. En toen op 24 december 1944 deze stad bevrijd werd was de afdeling Nijmegen een van de eerste die het juk van zich afwierpen en in een vergadering trachtten hun vereniging weer nieuw leven in te blazen. Dat dit initiatief gelukt is, getuige nu de 100-jarige viering van de Nijmeegse Kring.

Geneeskundige Kring - Nijmegen

Bij geen gehoor van een der leden kan

No. 24897, Dokterstelefoon

worden opgebeld.

4974

In 1938 kwam een centrale dokterstelefoon tot stand, met als telefoonnummer het kenteken van de gemeentelijke ziekenauto.

Dokterstelefoon

Het bestuur van den Geneeskundigen Kring alhier schrijft ons:

De afdeling Nijmegen en Omstreken van de Nederl. Mij. tot bevordering der Geneeskunst heeft, in samenwerking met het Hoofd van het Telefoondistrict, een maatregel getroffen om een einde te maken aan het euvel, dat het publiek ondervindt, wanneer het bij het opbellen van zijn dokter „geen gehoor” krijgt. Voortaan zullen alle leden, die voor korter of langer tijd hun telefoonoproepen niet kunnen beantwoorden, daarvan mededeeling kunnen doen aan één bepaald nummer, waar het publiek dan inlichtingen over duur der afwezigheid, bereikbaarheid elders, waarnemers enz. kan krijgen.

Dank zij vriendelijke medewerking van B. en W. en den directeur van den Gem. Reinigingsdienst is voor deze „dokterstelefoon” aangewezen het nummer van de Gem. Ziekenauto, 24897, waar dag en nacht gehoor wordt gegeven.

De administratie van de Rijkstelefoon zal in de nieuwe telefoongids achter de namen der leden opnemen: b.g.g. 24897.

Op deze wijze hoopt men het euvel radicaal te hebben verholpen.

De. Geederlands
1938

Noten

1. Archief afdeling Nijmegen en Omstreken van de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Nijmegen. Brief d.d. 7 april 1920.
2. Idem. overeenkomst tussen de N.M.G. en het R.K. ziekenfonds 'DEKO', het 'NAZ', de 'Timmermansbus' en ziekenfonds 'De Voorzorg'. 1922.
3. Idem. brief d.d. 26 februari 1925 van dr. M. Key.
4. Enneking J.A.M.J. De geschiedenis der afdeling Nijmegen van de Koninklijke Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Nijmegen 1961. blz.15.
5. Algemeen Rijksarchief, tweede afdeling, archief Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. (N.M.G.) inventarisnummer 271.
6. Archief afdeling Nijmegen en Omstreken van de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Nijmegen notulen bestuursvergadering 10 september 1938.
7. Algemeen Rijksarchief, tweede afdeling, archief Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. (N.M.G.) inventarisnummer 271.
8. Archief afdeling Nijmegen en Omstreken van de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Nijmegen jaarverslagen 1940.

DE AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG

Maureen Hommerson

Het eerste bezettingsjaar.

Gedurende de eerste maanden van de bezetting deden zich geen ernstige conflicten voor tussen de Nederlandse artsen en de bezetter. De Duitsers voerden een politiek van verzoening, in de verwachting het 'Germaanse broedervolk' vrijwillig tot het nationaal-socialisme te bekeren.

Dr. W. Weebers

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak bestond de afdeling 'Nijmegen en Omstreken' uit een gebied dat begrensd wordt door: Gennep, Boxmeer, Ravensteyn, het Land van Maas en Waal, Elst, Bemmelen, Lent, de Ooij-polder met

Millingen, Beek en Berg-en-Dal en tenslotte Groesbeek. De afdeling telde zo'n 120 leden. Het voorzitterschap van het afdelingsbestuur was in handen van de huisarts W. Weebers, die in 1940 de voorzittershamer had overgenomen van Prof. Dr. J.A.M.J. Enneking, geneesheer-directeur van het Canisius-Ziekenhuis. Zitting in het nieuwe bestuur hadden voorts J. Hardon, B. Hertzdahl, A. Rijpperda Wierdsma en J. Thuis. Nijmegen kende een aantal N.S.B.-artsen, van wie enkelen géén deel van de afdeling uitmaakten.

Aangezien ook de artsen aanvankelijk tamelijk ongemoeid gelaten werden, was er voor hen nog geen reden om front te maken naar de bezetter. Niettemin valt te constateren, dat bij de voorzitter, die zich later zou ontpoppen als de bezielende leider van het Nijmeegse artsenverzet van aanvang af in woord en daad een ware verzetsgeest aanwezig was. Uit de aantekeningen die Weebers in de oorlogsjaren heeft gemaakt en die zijn dochters hebben getranscribeerd en ons welwillend ter beschikking gesteld, komt die geest herhaaldelijk tot uitdrukking.

Al op de derde dag van de bezetting ging hij met 'lood in de schoenen', zoals hij schreef, naar de Ortskommandant, die kantoor hield in het Unitas-gebouw op het Valkhofplein. De reden van dit bezoek was een regeling te treffen voor het autorijden der artsen nu benzine en gas op de bon waren. De Ortskommandant, Wimmer genaamd, bleek een arts te zijn. Hij begon met zich te verontschuldigen over de Duitse inval en deelde vervolgens mede, dat hij 'niets van de nazi's' moest hebben. Het kostte Weebers dan ook geen moeite om het vervoer der artsen, athans voor de eerste dagen veilig te stellen. Later in de maand ontstonden er echter wel problemen, toen een landelijke benzineregeling werd getroffen, waarbij de Nijmeegse afdeling een hoeveelheid toegewezen kreeg die ontoereikend was om alle leden van benzine te voorzien.

Interessanter is echter, dat Wimmer Weebers ongevraagd mededeelde dat er plannen in de maak waren om de drie regionale ziekenfondsen onder te brengen bij het Duitse ziekenfonds 'Julich'. Desbetreffende folders lagen zelfs al klaar. Deze inlichtingen deden bij de voorzitter onmiddellijk een alarmbel rinkelen, daar de achterliggende bedoeling van de plannen hem volstrekt duidelijk was: 'het betekende de vergemakkelijking van de "Arbeitseinsatz" van de bevolking voor werk in Duitsland'. Na beëindiging van het onderhoud stelde Weebers zich direct in verbinding met de ziekenfondsbesturen en directeuren, waarna alle ziekenfondsadministraties onder de grond verdwenen. 'Het verzet was begonnen', aldus Weebers.

Een tweede gevaar van de ziekenfondsplannen, dat Weebers in dit verband

niet noemde, maar naar mijn mening zeker ook bestond, was dat de Duitsers de artsen onder druk konden zetten, wanneer de uitbetaling van hun ziekenfondshonoraria afhankelijk zou worden van het Duitse ziekenfonds. Om deze reden heeft 'Medisch Contact', zoals we nog zullen zien, later de ziekenfondskwestie tot één van zijn strijdpunten gemaakt. Maar in Nijmegen was door het preventieve optreden van de ziekenfondsen en Weebers de slag om de ziekenfondsen al gewonnen, voordat die goed en wel in het land was uitgebroken.

Raadselachtig is in deze kwestie de rol van Wimmer. Zijn ongevraagde inlichtingen aan Weebers, geplaatst tegen de achtergrond van zijn kennelijke anti-nazistische gezindheid, doen vermoeden dat hij de ziekenfondsplannen wel eens bewust aan Weebers 'verraden' kan hebben. Het lijkt althans onwaarschijnlijk dat de man zo naïef zou zijn te denken dat Weebers zijn inlichtingen slechts voor kennisgeving aan zou nemen en verder werkeloos zou toezien hoe de plannen gerealiseerd werden. De mogelijkheid van een tegenactie moet bij hem toch zijn opgekomen. Hoe de vork in de steel zit heb ik niet kunnen achterhalen. Feit is echter dat Wimmer al gauw van het toneel verdwenen is.

Behalve in de ziekenfondskwestie blijkt ook uit Weebers' Nieuwjaarstoespraak van januari '41 voor de afdeling, een zeer principiële stellingname tegenover het nazi-regiem. Bijzonder één passage uit die toespraak laat er geen twijfel over bestaan hoe een goede arts zich diende op te stellen:

'Nu komt daar nog bij, dat door de tegenwoordige oorlogsomstandigheden Uw hulp en Uw raad ook op neventerreinen, b.v. het geestelijke terrein wordt gevraagd. Denkt U er dan nogeens aan, dat in den ouden Griekschen tijd het ambt van presbyter en aesculaap in één hand berustte; dat men aan Uw raad veel meer waarde hecht, maar ook, dat men meer dan anders op Uw voorbeeld let. Daarom zou ik U deze raad willen geven: tracht Uzelf de baas te blijven. Het staat zoo juist in het boek der Spreuken: "wie zichzelf beheerscht, is meer dan een held." Wanneer U zich zoo gedraagt, onderling als collega's en tegenover Uw patiënten als de ware Nederlandsche arts, dan beloof ik U dat het bestuur voor al Uw belangen op de bres zal staan.'

Het zou niet lang duren voordat de artsen voor het eerst zouden moeten bewijzen of zij daadwerkelijk een lichtend voorbeeld voor de Nederlanders

waren. Omdat het failliet van de verzoeningspolitiek onmiddellijk duidelijk was geworden, begonnen de bezetters koers richting gedwongen nazificatie te zetten. Op medisch gebied tekenden de gevolgen zich o.a. af in een verordening van de directeur-generaal van volksgezondheid van 2 april 1941. Dit leidde tot een schrijven van het hoofdbestuur van de N.M.G. aan de afdelingen, waarin het stelde op grond van de verordening verplicht te zijn er met nadruk op te wijzen dat 'de Joodsche artsen, respectievelijk apothekers - de laatsten voor zoover het de Maatschappij-fondsbesturen betreft - geen deel meer kunnen uitmaken van Uw bestuur.'

Het is waarschijnlijk naar aanleiding van deze verordening geweest, dat Hertzdahl zijn functies als penningmeester van het afdelingsbestuur en correspondent van het ondersteuningsfonds heeft moeten neerleggen. Dit is althans af te leiden uit het feit dat zijn naam in de bestuurslijst van '41 is doorgeschrapt. Ook Hollander, die lid was van de huisartsencommissie, zal dit werk hebben moeten opgeven.

De richting die de bezettingspolitiek aan het einde van het eerste jaar begon in te slaan, maakte duidelijk dat de druk op de artsen alleen maar groter zou worden en dat die, wilden zij zich niet verenigen met de nazi-politiek, hier een antwoord op moesten geven.

Begin van het verzet: bedankbrieven voor de Maatschappij.

Dat antwoord kwam toen de bezetter en de N.S.B. in het voorjaar van '41 probeerden hun invloed op medisch gebied te doen gelden. In opdracht van de rijkscommissaris Seyss-Inquart vond op 18 mei een spoedoverleg plaats tussen het hoofdbestuur van de N.M.G. en der Obermedizinalrat Reuter. Bij deze gelegenheid werden het hoofdbestuur twee mogelijkheden voorgehouden: of de Maatschappij werd ontbonden, of een lid van de N.S.B.-organisatie Medisch Front zou in het bestuur van de Maatschappij worden opgenomen. Het zou zijn taak zijn een 'twaalfpunten-programma' ten uitvoer te brengen, aan de hand waarvan de medische beroepsuitoefening in overeenstemming werd gebracht met de nationaal-socialistische beginselen.

In een mededeling in het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* van 14 juni bracht het hoofdbestuur de leden op de hoogte van het overleg en gaf aan voor de tweede mogelijkheid gekozen te hebben. Deze openlijke poging tot gelijkschakeling van de kant van de bezetter en de N.S.B. en de houding

hiertegenover van het hoofdbestuur, bracht een grote beroering teweeg in het artsenwereldje. Onmiddellijk na publicatie van het bericht kwamen artsen uit Zwolle en omliggende kringen bijeen voor overleg. Men kwam tot de conclusie dat de houding van het hoofdbestuur verkeerd was en dat bedanken voor het lidmaatschap van de Maatschappij het enige juiste antwoord zou zijn. Eenparig werd besloten collega's in heel het land op te roepen om ook uit de Maatschappij te treden. Dit gebeurde zowel door persoonlijke contacten te leggen als door het versturen van anonieme circulaire's. De actie begon als een sneeuwbal te rollen. Al gauw begonnen ook kringen elders in het land dezelfde initiatieven te ontplooiën. In Wageningen werd dr. Ferguson door zijn collega's zelfs 'vrijgesteld' om zich geheel bezig te houden met het aanschrijven van artsen in het land om ze aan te sporen te bedanken.

In Nijmegen was van dergelijke acties aanvankelijk niets te merken. Men kreeg voor het eerst lucht van hetgeen in het land gaande was, toen de eerste circulaire's werden ontvangen. Opvallend is dat dr. Hardon al zeer vroeg zo'n circulaire onder ogen kreeg. In een brief aan een niet nader genoemde 'Amice', van 12 juni, dus nog voor de publicatie van het bestuursbesluit in het Tijdschrift, maakt hij melding van zo'n oproep tot het verlaten van de Maatschappij. Een oproep die zijn nieuwsgierigheid prikkelde, getuige de zin: 'Wat nu achter deze kwestie schuilt ben ik zeer benieuwd te hooren.' Pikant detail hierbij is dat Hardon zich nogal verbaasde over het slechte taalgebruik: Citaat Hardon:

'De bewuste circulaire vond ik slordig gesteld met taalfouten in de meest belangrijke woorden en dat heeft mij al wel even doen twijfelen.'

Kennelijk was dit rondschrijven afkomstig van iemand die al eerder op de hoogte was van de resultaten van het overleg tussen hoofdbestuur en Reuter. Het is bekend dat o.a. Prof. Heringa, hoogleraar te Amsterdam en één van de centrumleden van Medisch Contact, reeds begin juni een anonieme oproep heeft doen uitgaan, waarvan de tekst echter niet bewaard is gebleven. Het lijkt niet erg waarschijnlijk dat Hardon op die brief doelde. Om welke het dan wel ging, is niet vast te stellen. Enige dagen later werden andere anonieme circulaire's ontvangen, waaronder ook een van, zoals later is gebleken, Dr. Pannekoek, internist uit Almelo, die o.a. schreef:

'Het eenige waardige antwoord op deze poging tot knechting en onteering van den Nederlandschen artsenstand is: Massaal uittreden uit de aldus verbasterde Maatschappij. Maar direct! Het is "Bijna te

laat"! (...)

Zij, die meenen, dat het beter is te schipperen en de Maatschappij in stand te houden mogen het volgende bedenken: Indien het Duitsche bewind blijft, valt met schipperen niets bereiken. Indien het niet blijft, is het geen bezwaar, dat de Maatschappij tijdelijk buiten werking is.!

De oppositievoerende artsen waren echter niet de enigen wier berichten de Nijmeegse afdeling bereikten. Ook het hoofdbestuur, geconfronteerd met een groeiend aantal dankjes, richtte zich verscheidene malen tot de leden. Zo plaatsten voorzitter Schalijs en secretaris Lindenberg in het N.T.v.G. de volgende oproep: 'Ondergeteekende verzoeken U, in Uw persoonlijk belang en in het belang van de Maatschappij niet te bedanken als lid, en zoo dit al gebeurd mocht zijn, dit bedanken in te trekken.'

Nijmegen 9 Juli 41

Amice Collega.

Hierbij deel ik je
mede dat ik nal bedank als
lid van de Maatschappij ter
Bewondering der Geneeskunde

met veel
groet

J. H. van der
→

Het mocht echter niet baten. Drie artsen die het niet met het gevoerde beleid eens waren traden uit het hoofdbestuur en de dankbriefjes bleven binnenstromen. Als laatste redmiddel riep het hoofdbestuur op 6 juli te

Amsterdam een vergadering bijeen met afdelingsafgevaardigden. Aldaar trachtte voorzitter Schalijs de afgevaardigden te bewegen de Maatschappij met al haar bezittingen niet prijs te geven, daar de aanwezigheid van een N.S.B.-er in het bestuur geen wezenlijke betekenis had, daar niemand zijn inzichten deelde. De afgevaardigden bleken niet ontvankelijk voor zijn argumenten, want, zoals Dr. J. Brutel de la Rivière, de latere voorzitter van 'Medisch Contact' verwoordde: 'De oude Maatschappij bestond niet meer, zij was een instrument in handen der Duitsers en alle goede bedoelingen van het hoofdbestuur ten spijt zou dit instrument voor hun doelstellingen worden gebruikt. Dit kon slechts worden voorkomen door de Maatschappij "en masse" te verlaten.' Aan het eind van de vergadering verzocht Dr. J. Roorda, voorzitter van de kring Haarlem, de afgevaardigden of zij hem wilden berichten over de bedankactie in hun kring en beloofde hen op de hoogte te houden van de stand van zaken elders in het land.

Van het overleg met het hoofdbestuur werd in Nijmegen verslag gedaan in een gecombineerde vergadering van kringbestuur, plaatselijke huisartsencommissie, specialistencommissie en medische bestuursleden van het afdelingsziekenfonds. Na afloop bleef het kringbestuur nog even bijeen om zich te beraden over de houding die men tegenover het besluit van het hoofdbestuur zou innemen. De resultaten van dit beraad werden door Hardon puntsgewijs samengevat en naar Roorda verstuurd. De punten waren:

1. Vier van de vijf leden hebben besloten direct te bedanken als lid van de Maatschappij.
2. Het gehele bestuur zal hiervan ten spoedigste mededeling doen aan de kringleden, benevens de motieven die hiertoe geleid hebben.
3. Het bestuur is als zoodanig nog niet afgetreden.
4. Collega Enneking, lid van de reorganisatiecommissie heeft ons al mondeling mededeling gedaan van zijn besluit om eveneens te bedanken.

Hoewel Nijmegen niet behoorde tot de actievoerders van het eerste uur legde het kringbestuur nu met deze opstelling een voortvarendheid aan de dag die lang niet bij alle kringbesturen was aan te treffen. 'Want in het algemeen moest je het hebben van de achterban en waren de "in het officiële gestoelte gezetenen" juist het moeilijkst tot uittreden te bewegen', zo herinnert zich Dr. Eeftinck Schattenkerk, Zwols arts en mede-oprichter van M.C.

Vermoedelijk nog diezelfde juli-maand stelde het kringbestuur de leden ervan in kennis, dat het in meerderheid voor het lidmaatschap van de Maatschappij had bedankt. Als motief voerde de voorzitter o.m. aan: 'dat ik dat gedaan heb is hierom, omdat het doel van de Maatschappij, de bevordering

van de Geneeskunst, niet kan nagestreefd worden, wanneer politieke vraagstukken dat doel vertroebelen'. Vervolgens gaf hij zijn gehoor het advies mee: 'Wanneer U na grondig onderzoek tot de conclusie komt, dat politiek niet in onze Maatschappij thuishoort, dan bedankt U zonder om te kijken.'

Vanaf dit moment begon de bedankactie in Nijmegen op gang te komen. Verscheidene artsen hadden reeds naar aanleiding van het bericht in het N.T.v.G. of na het lezen van de circulaires rechtstreeks aan het hoofdbestuur geschreven, dat men het lidmaatschap van de Maatschappij opzegde.

De meerderheid der Nijmeegse leden zonden hun bedankjes eerst in, nadat zij daartoe door het afdelingsbestuur waren aangespoord. Anders dan het bestuur liepen de leden niet onmiddellijk warm voor de bedankactie. Net als vele artsen elders in het land, zullen zij bepaalde weerstanden hebben moeten overwinnen die ingegeven werden door vrees voor Duitse represailles, moeite om de artsenorganisatie prijs te geven en angst om met het opzeggen van het lidmaatschap der Maatschappij het recht op medewerking aan de ziekenfondsen te verliezen. De aarzeling blijkt ook uit een peiling van de stand van zaken met betrekking tot het bedanken op 14 september. Op die datum had slechts 30 % definitief besloten te bedanken, terwijl de rest alleen bereid was 'onder voorwaarde' te bedanken, dat wil zeggen, dat men slechts bereid was dit te doen wanneer daadwerkelijk een N.S.B.-er in het hoofdbestuur zou worden benoemd. Hierin verschilden zij met het kringbestuur, dat onvoorwaardelijk bedankte, omdat men het principieel oneens was met de inmenging van bezetter en N.S.B. in de aangelegenheden van de Maatschappij en met de houding van het hoofdbestuur.

Overigens is uit de correspondentie tussen kringbestuur en leden wel af te leiden, dat het bestuur de leden op zijn lijn heeft proberen te krijgen. Dit blijkt o.a. uit een briefwisseling tussen het bestuur en de artsen Korte en Reyers. Op 12 augustus schreef Korte, dat hij mede namens zijn collega Reyers uit Vierlingsbeek 'onder voorwaarde' voor de Maatschappij wenste te bedanken. De naam Reyers moet het bestuur zijn ontgaan, want de schijnbaar aarzelende arts werd nog eens aangeschreven en dit keer met argumenten om onvoorwaardelijk te bedanken. Dit is op te maken uit het antwoord van Reyers, dat luidde: 'Naar aanleiding van Uw schrijven deel ik U mede, dat ik voor zover mij bekend is voor de Maatschappij bedankt heb. (...) Natuurlijk bedank ik onder deze omstandigheden onvoorwaardelijk.'

Behalve door het kringbestuur werden de artsen ook onder druk gezet door het in augustus opgerichte Medisch Contact, waarover zo dadelijk meer. Zoals

Dr. Eeftinck Schattekerk uiteenzette, vormde de dreiging met de 'zwarte terreur' een belangrijk pressiemiddel. Dit hield in, dat artsen die weigerden te bedanken of aan andere acties van M.C. mee te doen, werd voorgehouden dat men iets daarover zou laten uitlekken, zodat ieder die het predikaat 'zwarte terreur' droeg als het ware gebrandmerkt was als verzetsweigeraar. Dat dit grote nadelige gevolgen had voor de naoorlogse oordeelvorming over de desbetreffende arts lijkt geen twijfel.

Uiteindelijk hebben de Nijmeegse artsen, op een handjevol na, hetzij vrijwillig, hetzij onder druk van bestuur of M.C. voor de Maatschappij bedankt. Het hoofdbestuur van de Maatschappij trok zijn conclusies uit de opstelling van de meerderheid der leden en trad op 27 september af.

Oprichting en organisatie van Medisch Contact

Ondanks het succes van de bedankbrieven-actie waren de artsen zich er terdege van bewust, dat de bezetter en de N.S.B. het niet bij de ene poging tot inmenging in hun organisatie zouden laten en dat onvermijdelijk andere maatregelen zouden volgen. Wilden zij zich daar niet bij neerleggen, dan was het onvermijdelijk dat zij zich blijvend verzetten moesten tegen elke nieuwe poging tot nazificatie van het artsenberoep. De bedankbrieven-actie was dan ook de eerste stap op weg naar een nadere organisatie der artsen: alleen door de vorming van een verenigd artsenfront kon effectief weerstand worden geboden.

Tijdens de bedankbrievenactie werkten de artsen Brutel de la Rivière, Eeftinck Schattenkerk en Roorda het schema van de artsen-verzetsorganisatie uit. Op 24 augustus 1941 vond daarop in Zutphen de oprichtingsvergadering van 'Medisch Contact' plaats. De organisatie was zo opgebouwd, dat elke arts in het land binnen 24 uur bericht van de leiding van M.C., het zogenaamde Centrum kon ontvangen. Dit ging via:

districtsvertrouwensmannen, die ieder aan het hoofd van een provincie stonden en namens het Centrum contact onderhielden met:

groepsvertrouwensmannen, de plaatselijke leiders van M.C., die de artsen in hun kring op de hoogte hielden van de laatste berichten via:

estafetteleiders, die ieder voor de berichtgeving aan een kleine groep artsen zorgden.

In Nijmegen werd de functie van groepsvertrouwensman vervuld door Weebers. Hij

koos verspreid in de kring, 12 estafetteleiders uit, die ieder in hun directe omgeving de berichtgeving aan zo'n 9 à 10 collega's verzorgden. Zeker is dat de artsen Noorduyn, Rijpperda Wierdsma en Sedée estafetteleiders zijn geweest. Wie de anderen waren is niet met zekerheid te zeggen, maar voor zijn werkzaamheden voor M.C. onderhield Weebers regelmatig contact met Enneking, Coebergh, Van Vught en Prick, zodat ook zij mogelijk tot de estafetten hebben behoord.

Uiteraard was het de deelnemers aan deze illegale organisatie verboden daarover te spreken en mocht men geen andere instructies opvolgen dan van de estafetteleider of van de groepsvertrouwensman. Die instructies werden om veiligheidsredenen zoveel mogelijk mondeling doorgegeven.

Een speciale veiligheidsvoorziening die Nijmegen erop na hield was het telefoonalarmsysteem. De estafetteleiders stonden met elkaar in verbinding door een eigen telefoonnet met geheime code's. De apotheker Ploeg uit de Tooropstraat vormde het centrum van dit telefoonnet, dat was aangelegd door de heer Jannink, hoofd van de meetkamer in het postkantoor in de Van Schevinckhavenstraat. Zodra er onraad was, trad dit systeem in werking en konden in een ogenblik de artsen worden gealarmeerd.

Regelmatig onderhield Weebers contact met de plaatselijke leider van M.C. te Arnhem, Dr. Van Erp Taalman Kip. Moeilijkheid hierbij was dat deze groepsvertrouwensman het nogal eens aan de stok had met de SS-generaal en politiechef Rauter, waardoor hij regelmatig moest onderduiken. De contacten met Arnhem bleven echter in stand doordat de arts Beker hem verving.

De strijd tegen de Artsenkamer

Het belangrijkste wapenfeit van M.C. was de strijd tegen de nationaal-socialistische Artsenkamer, die van '41 tot de zomer van '43 heeft voortgeduurd en waarbij het om verschillende kwesties ging. Een eerste opdracht die de Nijmeegse artsen van M.C. kregen was om deel te nemen aan de brievenactie tegen de instelling van de artsenkamer (A.K.). De komst van de A.K. werd weliswaar niet verhinderd, maar als testcase voor het functioneren van de verzetsorganisatie was de actie zeer geslaagd. In september '42 werden Nederlandse artsen door de president van de A.K., de N.S.B.-er Croin, verplicht zich aan te melden als lid. M.C. liet via zijn estafette weten dat men daaraan geen gehoor moest geven. Enneking dreigde hierdoor in de problemen

te raken, want hij was één van de tachtig artsen in het land die door Croin waren gedagvaard om zich te verantwoorden inzake het niet-naleven van de verplichting tot aanmelding. Een boete van 1000 gulden werd opgelegd, vermeerderd met nogeens datzelfde bedrag als binnen twee weken de aanmelding niet zou volgen. Heel M.C. leek hiermee in de moeilijkheden te komen, aangezien een dergelijk bedrag op te brengen door de verzetsorganisatie in haar geheel, een te groot financieel offer zou verlangen. Bovendien bezat Croin onbeperkt gezag om deze boetes zodanig te verhogen, dat hij het verzet der artsen kon breken. Een oplossing werd gezocht en gevonden. Door afstand te doen van de bevoegdheid tot het uitoefenen van het beroep van arts, verloor men de artsentitel en kon men zich aan de verplichting tot aanmelding onttrekken.

Op een bijeenkomst in het Canisius-Ziekenhuis kon Weebers zijn estafette dan ook de volgende instructie meegeven: ieder moet in een brief aan Croin de 'afstandsverklaring' kenbaar maken en tevens moet iedereen op 25 maart, als openlijke demonstratie van de titelafstand, de beroepsaanduiding 'arts' op de huisnaambordjes met pleister afplakken. De instructies werden massaal opgevolgd. De actie was een groot succes, niet alleen in Nijmegen maar in het hele land, zo vernam Weebers van de Arnhemse groepsvertrouwensman. Veel opzien baarde de bordjesdemonstratie bij het publiek dat op deze wijze voor het eerst kennisnam van het verzet der artsen en daarbij tevens kon zien wie eraan deelnamen en wie er 'fout' waren.

De bezetter eiste onmiddellijke stopzetting van de demonstratie. Aanvankelijk werd dit genegeerd en ontvingen de Nijmeegse artsen de instructie: 'laat het verband nog om het hoofd zitten'. Toen echter in het vooruitzicht werd gesteld dat de boetes werden ingetrokken en de artsen niet langer verplicht waren zich bij de A.K. aan te melden, werd de demonstratie beëindigd. De bordjesdemonstratie was een belangrijke overwinning op de A.K., dat voor Nijmegen echter nog verkeerd dreigde uit te pakken, aangezien de plaatselijke politie bij de apothekers op zoek ging naar receptenbriefjes waarop de titel arts was doorgestreept om alsnog de deelnemende artsen op te pakken. De apothekers wisten dit gevaar echter af te wenden door op tijd zulke recepten te vernietigen.

Dwars door de strijd om de verplichte aanmelding van de A.K. speelde de ziekenfondskwestie. Croin deed herhaaldelijk een poging om dictatoriale greep op alle ziekenfondsen te krijgen. Indien hij daarin zou zijn geslaagd had dit voor de artsen betekend dat zij met handen en voeten aan de N.S.B.-politiek

gebonden zouden zijn, omdat bij onvoldoende medewerking hun ziekenfondshonoraria niet zouden worden uitbetaald. In hoeverre dit gevaar ook voor Nijmegen dreigde is enigszins de vraag, want in '40 waren de ziekenfondsadministraties immers in een geheime bergplaats ondergebracht. Croin zou hierdoor toch minder vat op de plaatselijke artsen hebben gehad. Niettemin was het ook in hun belang om deel te nemen aan de protestactie die M.C. uitschreef want alleen aan eendrachtig optreden ontleende de organisatie haar kracht.

Hadden de Nederlandse artsen verenigd in M.C. Croins pogingen tot nazificatie van het artsenberoep met succes afgeslagen zonder daardoor serieus in moeilijkheden te zijn geraakt, anders pakte de brievenprotestactie van 23 juni '43 uit. Deze actie vloeiende voort uit een nieuwe poging van Croin, om te beginnen in Utrecht, het ziekenfondsstelsel te wijzigen. De artsen in die plaats dreigden in staking te gaan, maar voordat zij hiertoe waren overgegaan, hadden de bezettingsautoriteiten een verordening uitgevaardigd, die het ambtenaren en andere beëdigde personen verbod te staken. Overtredingen zouden worden bestraft met 1 tot 5 jaar gevangenisstraf. Het Centrum richtte op 23 juni 1943 een protestbrief aan Seyss-Inquart in zeer gepeperde bewoordingen:

'Mijnheer de Rijkscommissaris, onder uw laatste verordening vallen de artsen, omdat zij bij het begin van hun loopbaan een eed hebben afgelegd. Juist deze eed die ons bindt aan bepaalde medisch-ethische normen, kan het ons in de toekomst onmogelijk maken aan uw eisen te voldoen. Mocht het zover komen, dat aan ons artsen onaanvaardbare eisen wordt gesteld, dan zou het kunnen zijn, dat wij ongeacht uw dreigementen, vrijheid en leven in de waagschaal moeten stellen. Wij verwachten dat U ons dit conflict zult besparen en ons in vrijheid en rust, volgens ons geweten zult laten arbeiden. De verdere loop der dingen zal van u afhangen, en, mijnheer de Rijkscommissaris, daarvoor draagt u ten overstaan van het Nederlandse volk de verantwoordelijkheid'.

Seyss-Inquart was woedend over deze 'oorlogsverklaring' der artsen en liet een groot aantal van hen arresteren. In Nijmegen werd 3 dagen na inzending van de brief een razzia gehouden onder de artsen. De administrateur van het Canisius-Ziekenhuis de heer Wijffels sloeg het eerst alarm; Enneking, Malie, Rademaker en Muskens waren opgepakt. De volgende dag om 6 uur 's ochtends werden de artsen Knaven, Woltering, Van de Made, Rademaker en Thuis naar het

concentratiekamp Amersfoort gevoerd. 's Avonds tijdens een bespreking van groepsvertrouwensman en estafetten in het Wilhelmina-Ziekenhuis, werd telefonisch gemeld dat 'de patiënt weer vloaide', hetgeen waarschijnlijk de codeboodschap was van nieuw onraad. Gelukkig bleek het loos alarm.

Maandag de 28e brak het offensief tegen de artsen pas goed uit. Nadat M.C. had laten weten voorlopig geen actie te zullen voeren, werd het telefoonalarmsysteem door Weebers en zijn estafetten nader in elkaar gezet. Afgesproken werd bij nieuwe razzia's aan Dr. Tordoir op toestel 17 in het Canisius-Ziekenhuis te melden dat de patiënt met de mola wordt opgenomen en dat men beter moet verduisteren. Het laatste vormde het sein tot onderduiken. Voordat het systeem echter goed en wel in werking kon treden, waren alweer nieuwe artsen gevangen genomen. Na eerst vernomen te hebben dat Noorduyn was opgepakt, was Weebers er getuige van hoe Coebergh werd gearresteerd en weggevoerd. Ook Bekkers, Hertog en mevrouw Van Hoorn-van Heel ondergingen dit lot. Anderen hadden meer geluk. Van Vught, Tordoir en Bahlman werden, luisterend naar een radioverslag over de doop van prinses Margriet, op het allerlaatste ogenblik gewaarschuwd en wisten nog juist te ontkomen. Toen het duidelijk was dat iedereen huiszoeking en arrestatie wachtte, werd het sein tot 'verduisteren' gegeven waardoor de medische zorg in Nijmegen grotendeels plat kwam te liggen.

Vanuit zijn onderduikadres in de barakken voor T.B.C.-kinderen bij de zusters Fanciscanessen aan de Jacobslaan-Heiweg, schreef Weebers een brief aan huisgenoten en patiënten en aan monseigneur Van de Loo, om de handelswijze der medici toe te lichten en om begrip te vragen. Laatstgenoemde was officiaal van de aartsbisschop, met wie het Centrum na de instelling van de A.K. contact had gezocht, omdat men beseftte dat voor de houding der katholieke artsen tegenover de A.K. het inzicht der R.K. kerk van grote betekenis was. Van de Loo heeft menigmaal zijn medewerking aan M.C. verleend en zowel Centrum-leden als plaatselijke verzetsleiders met zijn adviezen bijgestaan. Intussen was het wachten op nieuws van M.C. waarvan het verlossende woord op 5 juli kwam. In een bespreking tussen een paar artsen en Seyss-Inquart, was bereikt dat de strafmaatregelen zouden worden ingetrokken, mits de volgende excuusbrief door de artsen werd ondertekend en opgestuurd:

'Ondergetekende,, arts te

verklaart plechtig dat de inhoud van de brief van 23 juni '43 niet de strekking had van enige politieke actie tegen de bezettende

macht, dat hij het betreurde dat zijn brief aan de Heer Rijkscommissaris door de toon waarin deze was gesteld als grievend en beledigend kan worden opgevat en dat het geenszins in zijn bedoeling was op enigerlei wijze beledigend tegen de persoon van de Rijkscommissaris op te treden.'

De brief werd door alle deelnemers van de briefactie ondertekend en na betaling van f 50,- boete kon iedereen in de stad terugkeren en zijn praktijk weer opnemen. Coebergh had echter tezeer onder het gebeuren geleden. Hij kwam de klap van de arrestatie en internering niet te boven en is enkele maanden na zijn vrijlating uit het kamp Amersfoort, op 18 november '43, overleden.

Het einde van het conflict was dat de artsen een gentlemen's agreement werd voorgesteld: de artsen zouden zich verder onthouden van actie en de artsenkamer zou haar activiteiten staken. Hiermee was twee jaar voor de bevrijding de overwinning op de artsenkamer behaald en tegelijkertijd het hoogtepunt van het georganiseerde artsenverzet bereikt.

Hoewel M.C. ook in 1944 bleef waken over de belangen van artsen en patiënten, deden zich geen conflicten meer voor waarbij de artsen zo duidelijk in actie moesten komen ter verdediging van de medisch-ethische normen. De gehele bezetting door bleef de verzetsorganisatie zijn leden ervoor waarschuwen, geen medewerking te verlenen bij de arbeidsinzet, en niet naar Duitsland te gaan ten behoeve van medische hulpverlening. Slechts een zeer klein aantal artsen uit Nijmegen heeft deze waarschuwing van M.C. naast zich neergelegd en toch medewerking verleend aan de arbeidsinzet door het keuren van de opgeroepen.

Ook bleef M.C. de individuele artsen steunen wanneer zij in de problemen dreigden te komen door een Duits verzoek te weigeren. Zo werd in Nijmegen Scheffers opgeroepen voor de verzorging van driehonderd soldaten. Het standpunt dat M.C. eerder in deze had ingenomen, was dat hulp alleen in noodgevallen geboden mocht worden, maar dat verder geen medewerking zou worden verleend aan de Duitsers. Scheffers besloot dan ook om een officiële vordering van de Duitsers te vragen en gaf van tevoren aan geen betaling voor zijn hulp te wensen te ontvangen. Voor de Duitsers was hiermee duidelijk dat Scheffers geen vrijwillige medewerking zou verlenen. Men heeft toen maar van zijn hulp afgezien en een arts uit Kleef laten komen.

Voor het overige hebben zich tot de bevrijding van Nijmegen in september, voorzover mij bekend, geen bijzonderheden meer voorgedaan op het gebied van

het artsenverzet, althans niet wat M.C. betreft. Wel is vermeldenswaard dat Sedée in die belangrijke septemberdagen van '44 toen het gevecht om de brug gaande was, zijn medewerking heeft verleend aan het verzetswerk van Jan van Hoof, de verdediger van de Waalbrug. Omdat Sedée in de omgeving van de Waalbrug woonde en het gebied daar op zijn duimpje kende, heeft hij Van Hoof geholpen met in kaart brengen van de Duitse stellingen op het Hünepark, alsmede van de kabels naar en op de brug. De foto's die Van Hoof hiervan nam, werden door Sedée op kleinbeeldfoto's overgebracht en meegegeven aan een matroos, die ze naar Engeland smokkelde.

De ziekenhuizen

Binnen het georganiseerde artsenverzet nam het ziekenhuiswezen een aparte positie in. Ziekenhuizen kregen vaak te maken met bedreigende maatregelen van de Duitsers, zoals het vorderen van personeel, deportatie van patiënten, aanslagen op het beroepsgeheim etc. Bovendien verbleef in de ziekenhuizen een groot aantal mensen, merendeels niet-medici, waaronder zich ook 'foute' elementen konden bevinden. Dit alles maakte dat ziekenhuizen in veel mindere mate dan individuele artsen, gehoor konden geven aan oproepen van M.C.

In Nijmegen is van die wat terughoudende opstelling iets terug te vinden in de reactie op de brievenactie van april '43. Het Centrum wilde dat de ziekenhuisbesturen, ter verdediging van de belangen van personeel en patiënten, een brief aan Seyss-Inquart zouden sturen met een vijftal principiële bezwaren tegen het ingrijpen door de bezettende macht te weten:

1. opvordering en deportatie van medisch verplegend, en eventueel ander personeel,
2. het wegvoeren van patiënten met onbekende bestemming,
3. het plaatsnemen van het ziekenhuiswezen onder nationaal-socialistische leiding of het ernstig aantasten van een bepaalde ziekeninrichting,
4. het scheppen van een toestand waardoor medici in het algemeen, zoals plaatselijk reeds is geschied, zich genoopt zien hun werk neer te leggen,
5. het nemen van maatregelen, welke blijkbaar het omzetten in nationaal-socialistische zin van de gezondheidszorg in onze ziekenhuizen ten doel hebben.

Weebers voerde hierover namens M.C. besprekingen met de ziekenhuisbesturen, maar tot zijn grote ergenis, waren die niet allemaal tot medewerking bereid:

'Juist die mensen in de besturen, die het hardste schreeuwen: waar blijven die Engelsen met hun tweede front, blijken niet in staat te zijn één steentje bij te dragen aan ons derde nationaal front'.

Vooral het Wilhemina-Ziekenhuis en Dekkerswald lagen dwars. Het bestuur van eerstgenoemd ziekenhuis ging aanvankelijk accoord met het doen uitgaan van zo'n brief, maar veranderde kort daarop van mening, daartoe aangezet door één bestuurslid dat de strijd toch hopeloos vond. Een nieuwe poging van Weebers tot overreding liep op niets uit. De vergadering vond niet plaats, omdat 'twee leden heel nodig moesten bridgen'.

Over Dekkerswald was hij evenmin te spreken: 'Dekkerswald een groot schandaal. Bestuur vertrouwen elkaar niet en willen niet vergaderen. Doen alleen snertvragen, b.v. of de houthakkers in het bos er ook onder vallen. Dit bestuur moet op zijn vingers getikt worden door het episcopaat of worden afgezet.' De besturen van de overige ziekenhuizen gingen accoord, zij het dat bij sommigen daaraan een vurig debat vooraf was gegaan. Uiteindelijk werd de brief door 80% van de Nederlandse ziekenhuizen ondertekend.

Het oorlogsjaar 1944

Het oorlogsjaar 1944, voor Nijmegen tevens het jaar der bevrijding, heeft voor stad en omstreken veel ellende gebracht. Het geallieerde luchtbombardement van 22 februari veroorzaakte grote verliezen onder de duitse militairen en de burgerbevolking. In het Canisius-Ziekenhuis werden honderden gewonden bijna gelijktijdig opgenomen. Voor velen van hen was geen andere ligplaats beschikbaar dan een noodbed in de kelders of zelfs de vloer van de corridors. Op de chirurgische afdeling onder leiding van Van Horn zijn die dag 178 gewonden behandeld, zeven operatietafels waren continu in gebruik. Velen van de opgenomenen bleken in een toestand van shock te verkeren. Ruim een-derde van het zojuist genoemde getal van 178 is daarvoor behandeld met bloedtransfusies: wellicht is niet eerder in ons land op zo grote schaal bloed gegeven.

Op 17 september landde de Amerikaanse 82e luchtlandingsdivisie ten zuiden van de stad. Niet dan na zeer zware strijd van 5 dagen heeft die de stad kunnen veroveren. Ook nadat de Duitsers over de Waal waren teruggeworpen, bleven stad en omgeving nog maandenlang onder granaatvuur liggen. In die tijd zijn, naar het in 1951 verschenen *Gedenkboek van het St.-Canisius-Ziekenhuis*

Noodbedden in de bunkers op de binnenplaats van het Oud-Burgeren-Gasthuis in de Walstraat. Uit: *Gedenkboek St. Canisius-Ziekenhuis Nijmegen, 1926-1951.*

memoreert, 1500 gewonden opgenomen, burgers en - thans vooral geallieerde - militairen. Bij de wondbehandeling maakte men profylactisch gebruik van sulfa-preparaten, in hoofdzaak Cibazol, na de bevrijding kwam ook penicilline ter beschikking, zij het nog maar mondjesmaat. Bij de fractuurbehandeling werd, waarschijnlijk voor het eerst in ons land, de Küntscherpen in praktijk gebracht. De latere Nijmeegse hoogleraar E.J. Moeys, destijds assistent op de heelkundige afdeling van Canisius, heeft de eerste honderd gevallen tot onderwerp van zijn proefschrift gemaakt.

Slotopmerkingen

In vergelijking met het actieve verzet was het verzet der artsen minder spectaculair van karakter, maar daarom niet minder waardevol. Op grond van hun deelname aan de verzetsactiviteiten van M.C. meen ik te kunnen stellen, dat de artsen uit Nijmegen en omgeving erin geslaagd zijn zich tegenover hun patiënten als 'de ware Nederlandse arts' op te stellen, overeenkomstig de aansporing van Weebers in zijn nieuwjaarsrede van '41. Door het eensgezinde optreden van de artsen is de bezetter er niet in geslaagd hun zijn wil op te leggen. Dit toont naar mijn mening de kracht en het bestaansrecht van M.C., waarin de Nijmeegse artsen hun aandeel hadden. Onderstaand oordeel van *Vrij Nederland* over het artsen verzet is dan ook zeker op Nijmegen van toepassing;

Het nazificeeringsproces gedraagt zich blijkens allerlei verwaarloosde gevallen als een kankergezwell: het begin is sluipend, het groeit egoïstisch, want het gaat ten koste van de moederbodem en stoort zich niet aan bestaande grenzen: er is een sterke aanmaak van jonge gedegeneerde a-typische cellen, die het weefsel infiltreren en zaailingen afgeven.

Het is van onschatbare waarde, dat de artsen bij het eerste symptoom de juiste diagnose stelden en niet aarzelden de harde maar noodzakelijke radicale therapie toe te passen: de Nederlandsche artsenstand werd hierdoor niet, zooals zooveel andere lichamen, het zieke door-carcinoom geïnfiltreerde organisme, dat, hoewel ten doode opgeschreven, tot zijn laatsten snik zijn bedreiger voedt en onweersstaanbaarder maakt; integendeel, het bleef gezond en krachtig en draagt een klein excisie-litteken als een trotsche herinnering aan zijn scherp inzicht en zijn moedig ingrijpen.

Behalve via M.C. hebben enkele artsen ook individueel verzetswerk gedaan. Sedée is in dit verband reeds genoemd. maar ook Groeneveld mag niet vergeten worden. Deze werd gevraagd om Nijmeegs contactpersoon te zijn voor een organisatie die zich bezighield met het verlenen van hulp bij het onderduiken van Joden. Na enige tijd daaraan zijn medewerking verleend te hebben, kwam de politie hem op het spoor en heeft hij moeten onderduiken. Via België ontkwam hij naar Parijs, waar hij bij een razzia toevallig is opgepakt en toen op transport is gesteld naar Buchenwald. Hij heeft het kamp overleefd en is naar Nijmegen teruggekeerd.

Helaas hebben andere artsen het einde van de oorlog niet mogen beleven: Coebergh overleed in Nijmegen na uit het kamp Amersfoort te zijn teruggekeerd en Hollander en zijn gezin zijn in Auschwitz vergast. Van Vught werd op 30

De Tweede Wereldoorlog

september '43 gevangen genomen. Hij is in Mauthausen of Bergen-Belsen langdurig mishandeld. Hij is nog wel naar Nijmegen teruggekeerd, maar spoedig daarna aan de gevolgen ervan gestorven.

Gedenkpenning 'Medisch Contact'.

Bijlage 1: brief van Weebers aan huisgenoten.

Aan Nan, onze huisgenoten en patienten: De wrede hand van onze vijand en zijn knechten heeft ons, Nijmeegse artsen, op de avond van de 29 Juni gescheiden van onze vrouw, kinderen en onze patienten. Sommigen van ons zijn gevangen genomen, de meesten hebben zich door een overhaaste vlucht gelukkig in veiligheid kunnen brengen. Hoeveel leed en verdriet zal deze laatste laffe streek van Groot-Duits heldendom veroorzaken, in onze huisgezinnen ziekenhuizen en sanatoria, en bij onze patienten? Wij zullen dagelijks God bidden, dat Hij u zal troosten en genezen nu wij niet aan uw ziekbed kunnen komen.

En gij dierbare huisgenoten, maakt u niet bezorgd over uw en ons dagelijks brood. Ziet maar om u heen en u zult bemerken, dat onze patienten, juist nu, ons niet in de steek zullen laten.

Zij weten dat bittere noodzaak en niet gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel ons dwong tot het tijdelijk neerleggen van de praktijk.

Zij weten dat wij straks, op het eerste sein van onze bevrijding, voorop zullen strijden tot het behoud van onze eigen gewonde soldaten en patienten. Dit is onze Neerlandse plicht. Bidt gij steeds weer, en liefst alle doktersgezinnen een paar maal per week gezamenlijk. Immers wij bidden in deze omstandigheden hetzelfde gebed tot dezelfde Heer, dat Hij ons sparen zal en spoedig zal doen terugkeren in onze familie en patientenkring.

Bezoekt elkaar en steunt vooral de echtgenoten van de gevangen collega's met uw opbeurend woord. Denk eraan: na lijden komt verblijden en dan zal de vreugde van het weerzien, de vreugde over het behoud van ons dierbaar vorstenhuis en Vaderland onuitsprekelijk groot zijn. Leve Christus Koning, leve Oranje.

Ergens in Nederland op het doopuur van Prinses Margriet.

De G.V.M. van Nijmegen en Omstreken.

Bijlage 2: brief van Weebers aan Prof. v.d. Loo.

Hooggeachte Prof. v.d. Loo,

Adam zit in ballingschap en met hem bijna de hele medische kring van Nijmegen en Om. Wat een onnoemelijk leed voor vele huisgezinnen, patienten, ziekenhuizen en sanatoria enz. Wij begrepen heel goed het advies van het K.M.C. om momenteel geen actie te voeren, vooral omdat in den Haag en Noord Holland al genoeg gedwongen actie was. Maar wij begrepen ook, dat het onze Nederlandse en onze artsenplicht was, om ons, zo enigszins mogelijk, niet gevangen te laten nemen. Daarom formeerden wij maandagavond nog een alarmsysteem. Do. avond half negen kreeg ik reeds alarmerende berichten uit Bommel en Elst; ik ging naar coll. Coebergh (de goede) en was daar nog geen vijf minuten, toen ik iemand aan het raam voorbij zag gaan en de voordeur naderen, die hem gevangen nam. Meteen kreeg ik een telefoon van mijn huis, dat er ook een agent voor mij was. Ik belde het eerst coll. van Vugt op die was gevlucht en waar huiszoeking was, evenals coll. Tordoir. Toen mij dus bleek, dat het een razzia betrof, heb ik het alarmsysteem in werking gesteld. Waarschijnlijk is vrijwel iedereen kunnen vluchten. Ik meen naar geweten niet anders te hebben mogen handelen. Vannacht zijn de agenten nogeens geweest bij mij aan de deur. Hopelijk nemen ze geen represailles tegen de dokters gezinnen. Brenger van dit schrijven is mijn vrouw of de administrateur van het Can. ziekenhuis de heer Wijffels.

Wilt U aan haar of hem het antwoord op de volgende vragen meegeven, dat mij dan direct bereiken zal:

1. Is mijn handelwijze juist geweest, daar ik de motivering van het K.M.C. besluit nog niet kende?
2. Wij moeten toch zeker ondergedoken blijven?
3. Krijgen wij, en zo ja, welk sein wanneer wij weer tevoorschijn kunnen komen (wellicht eerst bij invasie).
4. Wilt u dhr. Wijffels of mijn vrouw voortdurend op de hoogte houden van de feiten en de stand van de artsenstrijd?
5. Kunt u zich verenigen met de brief aan de huisgezinnen en de patienten?
6. Mogen wij, door Uw voorspraak van zijn Hoogwaardige Excellentie de Aartsbisschop, voor onze huisgezinnen en patienten de bijzondere Bisschoppelijke zegen en bescherming ontvangen?

Wij hebben in bewondering en dankbaarheid voor K.M.C. en Nl. gestreden en

zullen dit blijven doen. Ontvangt U Monseigneur mijn bewijzen van hoogachting
en dank voor de te nemen moeite.

Ergens in Nederland.

30-6-1943.

Uw dienstwillege

Dr. W. Weebers.

DE AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN VAN DE (K.)N.M.G. NA DE
BEVRIJDING VAN NIJMEGEN IN 1944 TOT HEDEN

J.J.L. Duijvendak.

Met opvallende precisie hebben de diverse secretarissen van de afdeling steeds verslag gedaan van de afdelingsvergaderingen. Deze verslagen geven daardoor door de jaren heen een goede indruk van wat er in de afdeling aan de orde was, hoeveel leden er waren, welke leden regelmatige bezoekers waren van de (vroeger vaak op zaterdag of zondag gehouden!) vergaderingen, wie de bestuursleden waren enz. enz.

Er is echter een onderbreking in de reeks verslagen na de laatste vergadering van 3 oktober 1941, toen de N.M.G. spoedig daarna werd opgeheven en de eerste vergadering na de bevrijding van Nijmegen, op 24 september 1944.

De toenmalige secretaris van de afdeling Rijpperda Wierdsma maakte tussen de verslagen van die twee vergaderingen door de volgende

'Aantekeningen uit de overgangstijd.

Na een korte strijd (van 17 - 20 september '44) werd Nijmegen door de Amerikaanse parachutisten en tanks van het Engelse Tweede Leger bevrijd, de Waalbrug intact veroverd en daarmee een eind gemaakt aan de verfoeilijke Duitse overheersing.

Medisch Contact, dat totdien ondergronds had gewerkt, trad nu in de openbaarheid en fungeerde verder bovengronds als medische organisatie in afwachting van de eventuele heropricting van de (ontbonden) Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Men bedenke dat het contact met Nederland boven de rivieren nog vele maanden onmogelijk was, daar dit nog onder de Duitse verdrukking zuchtte. Wel was er contact met het eveneens bevrijde zuiden: Brabant, Zeeland en Zuid-Limburg (Venlo en Roermond waren nog bezet).

Voorzitter bleef de heer W.P.J.A. Weebers, die de ziel was geweest van het ondergronds verzet. Als secretaris fungeerde ondergetekende tijdelijk.

w.g. A.R., Wierdsma

16-11-1945'

Wederopbouw

Men kwam, zoals hierboven vermeld, al heel spoedig na de bevrijding bijeen en wel op 24 september in een feestelijk versierd lokaal van de Meisjes-HBS, aan de Bijleveldsingel, waarin een borstbeeld van H.M. Koningin Wilhelmina prijkte.

De vergadering begon met het zingen van het Wilhelmus, waarna door de voorzitter Weebers een aantal gasten werd welkom geheten: Majoor Blaauw, regionaal commissaris van het Nederlandse Militair Gezag, de chef-arts van de Prinses Irenebrigade Boerma en enkele weer 'opgedoken' collegae, zoals de directeur van de GG&GD van Ewijk en de huisartsen Hertzdahl en Van Seggelen.

Majoor Blaauw bracht hulde aan de strijdwijze van de Nijmeegse artsen en spelde collega Weebers de Zilveren Margriet op de borst. Daarna werd een voorlopige balans opgemaakt van de toestand. Hierbij bleek dat een tiental Nijmeegse artsen al hun bezittingen waren kwijtgeraakt. Over en weer konden echter afspraken worden gemaakt om praktiseren weer mogelijk te maken.

Uit de latere vergaderingsverslagen blijkt dat Nijmegen nog enige tijd frontstad bleef en dat er vele mensen nog lange tijd in schuilkelders huisden. In deze chaotische toestand was er een ernstig tekort aan ziekenhuisbedden en er werd bijzonder snel (22 oct. '44) een noodziekenhuis ingericht in de bunker in de tuin van het Oud Burgeren Gasthuis aan de Molenstraat. Voor de vele open-tuberculosepatiënten werd een noodsanatorium geopend op dezelfde datum in 'Huize de Beuken' in Hees.

Er bestond een goede samenwerking tussen de artsen, het Militair Gezag en de waarnemend burgemeester, Mr v.d. Velden. Deze laatste was uit praktische overwegingen dikwijls als gast bij de artsenvergaderingen aanwezig.

Einde '44 volgde een 'zuivering', waarbij een viertal collegae als lid werd geroyeerd wegens hun houding tijdens de bezetting. Er waren de eerste maanden vele materiële zaken te regelen: extra kolentoewijzingen voor de spreekkamers, pogingen meer benzine te krijgen, het verkrijgen van auto's en auto-onderdelen, uitzending van zieke kinderen, het waarnemen van de praktijken van gemobiliseerde collegae enz.

Toen tenslotte geheel Nederland bevrijd was, kon een eindbalans worden opgemaakt waarbij bleek, dat de collegae Van Vught en Hollander (de laatste met zijn gehele gezin) hun verblijf in een concentratiekamp niet hadden overleefd. De collegae Groeneveld en Seldenrath en Van Gelder daarentegen wel. Een twintigtal artsen in Nijmegen en omgeving hadden al hun bezittingen

verloren. Zij werden door de overigen op voortreffelijke wijze geholpen.

De afdeling maakte de indruk een hechte band te vormen en alle leden bleken van harte bereid mee te werken aan een spoedig herstel van een goede gezondheidszorgvoorziening.

Op 24 juni 1945 hield collega Groeneveld een voordracht over zijn 'medische ervaringen in Duitse concentratiekampen', die door de notulerende secretaris als een 'zeer aangrijpend relaas' werd ervaren.

Zo spoedig als mogelijk was, probeerden Nederlandse artsen (ook Nijmeegse) naar Amerika te reizen om zich op de hoogte te stellen van de laatste ontwikkelingen op hun vakgebied. Dikwijls werd door hen daarvan verslag uitgebracht op een afdelingsvergadering, dit deden bijvoorbeeld de internist Lips (1946) en de Röntgenoloog Bartelink (1947).

Bladerend door de vergaderingsverslagen krijgt men een interessant beeld van de geweldige ontwikkelingen in de geneeskunde na de Tweede Wereldoorlog. En niet alleen op diagnostisch of therapeutisch gebied, maar we zien ook hoe de maatschappelijke veranderingen invloed kregen op het geneeskundig handelen en hoe de artsen hierop reageerden. In het volgende zal worden getracht van het een en ander een beeld te geven.

Nijmeegse kringvergaderingen na de Tweede Wereldoorlog.

De longarts Hekking (Dekkerswald) kon in 1947 al de eerste successen vermelden van de behandeling van longtuberculose met het nieuwe streptomycine. In 1950 was hij in staat samen met de chirurg Goemans de toehoorders te verbazen over de grote mogelijkheden die er waren gekomen door de thoraxchirurgie. Longresecties en lobectomieën hadden een plaats gekregen naast en bij de medicamenteuse behandeling van de longtuberculose.

En nog weer wat later was het dezelfde Hekking (1954) die, nu de longtuberculose goeddeels was verdwenen, de aandacht kwam vragen voor het bronchuscarcinoom. Hij stelde toen voorzichtig de vraag of het soms mogelijk zou kunnen zijn dat er een verband zou bestaan tussen zwaar roken en het ontstaan van het longcarcinoom(!).

Over het ontstaan van kanker hebben vele sprekers op de afdelingsvergaderingen de aandacht gevraagd: Bouwdijk Bastiaanse (1949, uteruscarcinoom), Wassink (1951, kwaadaardige tumoren), Hekking (1954, bronchuscarcinoom), Mühlbock (1958, mammacarcinoom), van Rijssel (1961,

aetiologie van het carcinoom), Bloemendal (1969, virus en kanker), en nog eens Mühlbock (1972, moderne opvattingen over het ontstaan van kanker).

In de jaren dat de thoraxchirurgie tot ontwikkeling kwam, hield Jongbloed een voordracht in 1949 over het mechanische hart-longstelsel. Van Ruyven bracht in 1951 reeds de vooruitzichten van chirurgische hulp bij ernstige hartziekten in kaart, en Moeys deed in 1955 verslag van zijn methode van behandelen van klepafwijkingen (o.a. de commissurotomie). Nauta beschreef in 1958 de door hem uitgevoerde hartoperaties met behulp van een hart-longmachine. In 1969 en in 1981 kwam Kuypers zijn ervaringen uiteenzetten met de door hem verrichte coronaire bypass-operaties. We zien hier in enkele jaren tijds een enorme ontwikkeling! Reeds in 1964 vestigde van Nieuwenhuizen de aandacht op de ethische problematiek die er rond deze ingrijpende hartoperaties kan ontstaan.

Herinnert U zich nog de 'kikkerproef', de melanophorenreactie van Konsuloff uit 1952, voor het vroeg vaststellen van een zwangerschap? Het was in het begin van het tijdperk waarin rond seksualiteit en gezinsplanning de taboes werden doorbroken.

In 1960 kwam Holt een nieuwe methode van geboorteregeling door middel van de basaaltemperatuurbeoordeling propageren. In 1966 echter was Tausk reeds in staat een vijfjaars-overzicht te geven van de voor- en nadelen van de anticonceptiepil (Lyndiol). Het gebruik hiervan bleek niet voor iedereen makkelijk te aanvaarden, vaak op godsdienstige, maar ook wel op geneeskundige gronden. Een wat tumultueuze vergadering waar Defares als spreker optrad was daarvan een uiting; hij meende grote gevaren te kunnen verwachten voor de vrouw bij het gebruik van de pil (1967).

Inmiddels was er bij velen in Nederland bezorgdheid ontstaan over de enorme kosten, die de zich snel ontwikkelende geneeskunde met zich meebracht. Stolte (Tilburg) werd in 1961 uitgenodigd een causerie te houden over het National Health Service System in Engeland. Eerder werd door de gezamenlijke ziekenfondsen reeds getracht de artsen te bewegen het voorschrijven van dure geneesmiddelen na te laten, door hen te verplichten de zogenaamde 'Regeling en Klapper' te gebruiken (1959). Hiertegen werd heftig geprotesteerd, omdat de artsen het als een aantasting van de persoonlijke receptuurvrijheid ten behoeve van hun patiënten ervoeren. De Regeling- en Klappereisen werden dan ook snel afgezwakt.

Toch was het een ieder duidelijk, dat er een financiële grens was en is aan de mogelijkheden in de gezondheidszorg, dat er prioriteiten zullen moeten

1944-heden

worden gesteld en dat een efficiënter gebruik van de beschikbare middelen noodzakelijk zal zijn. Het klinkt ons in 1986 nog steeds zeer bekend in de oren!

In Nijmegen werd door het afdelingsbestuur een voordrachtenreeks georganiseerd over de gezondheidszorg in Nederland, de kostenontwikkeling en de noodzaak te komen tot een andere, beter beheersbare structuur. Sprekers waren: Festen (1973), mevrouw Veder-Smit (1974), Gruyters (1974) en Huysmans (1974). Inmiddels schreef de toenmalige staatssecretaris Hendriks zijn Structuurnota, die de nodige discussie uitlokte.

Om een eigen geluid te laten horen vanuit de K.N.M.G., schreef het afdelingsbestuur in 1974 een prijsvraag uit met als thema: 'de beschrijving van een praktisch toepasbaar model voor een adequate eerste-lijnsgezondheidszorg, passend in de Nederlandse verhoudingen'. De prijsvraag werd gewonnen door de Maastrichtse huisarts J. Meyers, onder het motto 'Samenwerken'.

Nieuwe organisatiestructuren.

Mogelijk mede door deze enthousiaste opstelling van de afdeling ten aanzien van de gezondheidszorgproblematiek, werd de regio Nijmegen door de eerder genoemde Staatssecretaris aangewezen als proefregio. Hij riep in 1975 een Districtscommissie in het leven, waarin vertegenwoordigers van alle in de regionale gezondheidszorg werkzaam zijnde personen en instanties zitting kregen (artsen, ziekenhuizen, Kruiswerk, ziekenfondsen, directeur GG&GD enz.).

De opdracht van deze commissie was de Staatssecretaris te informeren en te adviseren inzake bijvoorbeeld ziekenhuisopname en ontslagbeleid, het in de regio noodzakelijke aantal ziekenhuisbedden en de verspreiding daarvan over de diverse categorieën, de afweging klinische psychiatrie versus ambulante geestelijk gezondheidszorg enz. De Districtscommissie kreeg een secretariaat en een aantal subcommissies. Namens de afdeling van de K.N.M.G. dienden in de commissies ook artsen zitting te nemen. Wanneer dezen met een gedegen, doordacht standpunt in de diverse commissies wilden komen, dan moest vooroverleg met collegae mogelijk zijn. Zo ontstond de overleggroep 'het Seniorenconvent' (1976), waarin vanuit het afdelingsbestuur enkele leden zitting kregen evenals vanuit de plaatselijke Huisartsenvereniging, de Plaatselijke Specialistenvereniging, de afgevaardigden ter Algemene

Vergadering, het bureaulid van de Districtsraad district XIV en enige tijd later ook een vertegenwoordigster van de Nederlandse Vereniging van Vrouwelijke Artsen afdeling Nijmegen. Gezien het grote belang van de besprekingen in het Seniorenconvent, met de mogelijkheid een K.N.M.G.-standpunt in de Districtscommissie naar voren te brengen, werd dikwijls aan de besprekingen deelgenomen door de secretaris generaal van de K.N.M.G. Dit Seniorenconvent functioneert nog steeds, zij het met een wat lagere vergaderfrequentie dan in de aanvang.

De Gemeente Nijmegen kent sedert de jaren zestig een commissie volksgezondheid. Deze wordt voorgezeten door de desbetreffende wethouder. Hierin worden zaken betreffende het gemeentelijke gezondheidszorgbeleid besproken. De afdeling K.N.M.G. is hierin met twee leden vertegenwoordigd, die beiden ook zitting hebben in het Seniorenconvent.

Het is duidelijk, dat er een grote aanslag wordt gedaan op de tijd en de energie van de artsen om in de vele overlegstructuren een zinnige rol te spelen. Het blijkt dat het dikwijls steeds weer dezelfde artsen zijn, die men in allerlei commissies en besturen tegenkomt. Van een werkelijk democratisch gebeuren, waarbij men kan zeggen dat de mening van de leden van de afdeling wordt weergegeven, kan op deze wijze eigenlijk geen sprake zijn. De belangstelling voor zulke zaken is bij de meeste leden te gering; liefst onttrekt men zich eraan.

Afnemende belangstelling voor de afdelingsvergaderingen.

Het proces van 'individualisering', dat men in de jaren zestig en zeventig in de hele maatschappij zich zag voltrekken, liet ook zijn sporen na in de artsenwereld. De onderlinge band tussen de artsen werd geringer, de verhoudingen verzakelijkten. Het 'officium nobile' dreigde een deel van zijn beroepsethos en waardigheid te verliezen. Men zag steeds vaker een minder correct optreden van artsen, bijvoorbeeld als waarnemer voor met vakantie zijnde collegae. Voorzitter Swemle, hierop geattendeerd door de afdelingsraad, liet daarom op 27 juli 1967 een schrijven uitgaan aan alle leden, waarin hij hen met klem wijst op de verantwoordelijkheid die men op zich neemt, wanneer men zich beschikbaar stelt als waarnemer!

Ook het bezoek aan de afdelingsvergaderingen nam in de loop van de jaren verhoudingsgewijze zeer sterk af. De afdeling groeide enorm, zoals de cijfers

laten zien.¹ Vooral na de oprichting in 1951 van de medische faculteit aan de Katholieke Universiteit en de aanvang van de opbouw van het Radboudziekenhuis. Het bezoek aan de afdelingsvergaderingen daarentegen bleef tussen 1950 (toen er \pm 200 leden waren) en 1970 (bij \pm 500 leden), rond de 40 à 50 schommelen. Na 1970 was er een scherpe daling in het aantal bezoekers, tot een dieptepunt van \pm 15 - 20 leden bij een vergadering in 1980!

Over de oorzaken van dit fenomeen is veel gedacht, geschreven en zelfs geënquêteerd, niet alleen in Nijmegen, maar ook in andere afdelingen. Het hoofdbestuur van de K.N.M.G. liet er een studie over doen, mede omdat ook de organisatiegraad van de Nederlandse artsen in de K.N.M.G. terugliep. Een en ander werd in een brochure vastgelegd.²

Het Nijmeegse afdelingsbestuur bleef actief om de belangstelling van de leden te wekken. Zo organiseerde het voor de nieuwe leden enige malen per jaar een kennismakingsborrel, waarbij van de diverse besturen ook leden aanwezig waren.

Door veel zorg te besteden aan de keuze van de onderwerpen van de voordrachten trachtte het de vergaderingen aantrekkelijk te maken. Hierbij werd dikwijls ingehaakt op actuele problemen. Zo werd bijvoorbeeld in de loop van de jaren enige malen ingegaan op de ingewikkelde structuren in de 'medische wereld', die er de oorzaak van zijn dat men elkaar misverstaat en een goede samenwerking ten behoeve van de patiënt gevaar loopt. Daar dit in de grond van de zaak nogal eens samenhangt met wat wij 'beroepsgeheim' noemen maar het dikwijls niet is, ontvingen in 1954 Brutel de la Rivière en in 1960 mevrouw Mr. Hazewinkel-Suringa een uitnodiging om daarover te komen spreken. In 1979 werd in de afdelingsvergadering het concept 'gedragsregels voor artsen' van de K.N.M.G. behandeld. In 1978, 1980 en 1986 kwamen respectievelijk het patiëntenrecht, het inzagerecht en de privacy-bescherming aan de orde. Men ziet hierin ook de maatschappelijke ontwikkelingen weerspiegeld met het 'mondig' worden van de patiënt, de opkomst van de patiëntenverenigingen enz.

In 1970 hield Mulder (GG&GD Amsterdam) een voordracht over drugs en

¹ Zie bijlage I.

² Enige factoren die hierbij van invloed zijn gebleken, staan opgesomd in bijlage II.

verslaving. Toen leek dat een nog ver van Nijmegen verwijderd probleem; wat is dat snel anders geworden!

De problemen rond de abortus provocatus kwamen eveneens in 1970 aan de orde en wel in de vorm van een panel-discussie (J.J. Prick, Zwart en Schellekens). Bij de totstandkoming van de abortuswetgeving in 1976 werd opnieuw een gespreksavond belegd.

Vrijwillige euthanasie werd in 1977 en in 1985 door enige inleiders, waaronder juristen, voor een groot gehoor in discussie gebracht. De scala van onderwerpen kan nog lang worden voortgezet, maar dat zou wellicht dit overzicht onleesbaar maken. Vermelden wij tenslotte de voordrachten over de oudedagsvoorziening voor artsen (1962), over bedrijfsgezondheidszorg (1971) en over medical audit (1974).

Feestelijke bijeenkomsten en congressen.

Gedurende vele jaren werd de juni-vergadering gecombineerd met de 'artsenvrouwenkring' gehouden en een interessant algemeen onderwerp gekozen: Paul Julien over de Pygmeeën, Tijer over arts en walvisvaart, Melchior over schoonheid en bijgeloof in Afrika, Rogier over de geschiedenis der geneeskunde in het Nijmeegse, Schuller over de mens in de kosmos, Max Tailleux, moppentappend, Bogaers over opgravingen in en om Nijmegen enz. Jaarlijks had in januari een feestavond plaats, voor het laatst in 1983, meestal voorafgegaan door een diner. 's Middags hield men, wanneer het weer het toeliet, een auto-puzzlerit, waarvoor een wisselprijs ter beschikking stond. Nijmegen heeft door zijn schitterende ligging en unieke accommodaties (Hotel Val Monte, het inmiddels verdwenen Hotel Groot Berg-en-Dal, Kasteel Doornenburg, Kasteel Doddendaal enz.) wat dat betreft alles mee.

Het 75-jarig bestaan van de afdeling werd op 5 en 6 mei 1961 gevierd met o.a. een feestelijke bijeenkomst met veel gasten, waaronder de burgemeester Mr C.M.J.H. Hustinx, in de foyer van de Schouwburg.

Prof. Dr. J.A.M.J. Enneking hield een feestrede over de geschiedenis van de afdeling, welke in de vorm van een brochure is uitgegeven. Burgemeester Hustinx bood namens het gemeentebestuur als feestgeschenk de zogenaamde Snijmaker of Chirurgijnkamer boven de kerkboog op de Grote Markt in bruikleen aan. Na de redevoeringen en de grootse receptie werd in Hotel Groot Berg-en-Dal een galafeest gehouden (Tom Kelling, Tata Miranda). Een pikante

bijzonderheid is dat de chirurgijnskamer nu, na 25 jaar, nog immer niet ter beschikking is gesteld aan de afdeling! Op herhaald vragen hierover door opeenvolgende besturen (1962, 1968 en 1973) kreeg men steeds van het College van B&W ten antwoord, dat de kamer voornamelijk voor andere doeleinden in gebruik was.

In verband met dit 75-jarig feestgebeuren werd een peiling gedaan onder de leden naar eventuele kunstdriften. Als gevolg daarvan ontstond het Nijmeegs Artsen Toneelgezelschap, dat met groot succes gedurende een vijftal jaren een hele reeks toneeluitvoeringen heeft gegeven. *De Huistiran* (Godfried Bomans), *Oscar* (Claude Langley), *Wat doen we met tante?* (Philip King). De zeer aanmerkelijke financiële opbrengsten van de avonden kwamen ten goede aan het Erfonds van Oud-verpleegsters, 'Het Dorp' (Mies Bouwman) en het Rode Kruis. De opvoeringen vonden plaats in Dekkerswold en in de schouwburg van Nijmegen, Arnhem en Apeldoorn.

Reeds enige malen werd het landelijk congres van de (K.)N.M.G. in Nijmegen gehouden: in 1888, in 1931 en recentelijk in 1956 en 1972. Het congres in 1956 was groots van opzet, met Dr. IJsbrand van Diemerbroek, als pestdokter met kruidenkap op het hoofd, als vignet.

Behalve naar wetenschappelijke bijeenkomsten over diverse onderwerpen konden de deelnemers luisteren naar een galaconcert, naar Charlotte Köhler, naar Anton van Duinkerken en naar prof. Buytendijk. Er werd een fotowedstrijd gehouden, gehengeld, gejaagd en er was een auto-puzzlerit, er was kamermuziek en er werd veel en uitbundig feest gevierd.

In 1972 was er een ééndaags congres over het 'Kinderloze huwelijk'. Sprekers waren onder anderen van Hall, Kremer, Mastboom, Bierkens en Kloosterman. Daarnaast was er een 'dames-programma', maar er was geen gelegenheid voor festiviteiten. Een zeer sober geheel dus. Dit ééndaags congres was een experiment, op verzoek van het hoofdbestuur.

Uitvoering Artsentoneel van het 'Wat doen we met tante?' (1964).
Programma-omslag (hieronder) ontworpen door Prof. Dr. C.Haanen.

BLIJSPEL VAN PHILIP KING EN PARNELL BRADBURY

WAT DOEN WE MET TANTE

TEN BATE VAN EREFONDS
VOOR OUD-VERPLEEGSTERS

14 EN 15
NOV. '64

20 UUR

HET NIJMEEGS ARTSENTONEEL
STADSSCHOUWBURG

De Plaatselijke Huisartsenvereniging.

Binnen de K.N.M.G.-afdeling is er, sedert 1933, een plaatselijke Huisartsen Vereniging. Deze behartigt de specifieke belangen van de huisartsen en is ook landelijk georganiseerd (L.H.V.). Vooral na de Tweede Wereldoorlog is deze landelijke organisatie van grote waarde gebleken bij ernstige honoreringsstrubbelingen.

In de jaren vijftig kwam in de huisartsenwereld een reveil, met het doel de positie van de huisart te versterken temidden van de steeds toenemende klinische specialisten. Men ging zich het eigen karakter van de huisartsgeneeskunde realiseren en dit werk als specialisme onderkennen. Dit leidde tot de oprichting van het Nederlands Huisartsen Genootschap (1956). Ook in Nijmegen sloot een zeer groot aantal huisartsen zich bij het Genootschap aan. Landelijk kwam het tot de instelling van het Nederlands Huisartsen Instituut te Utrecht. Vele Nijmeegse huisartsen werkten daarna mee aan de door dit Instituut landelijk georganiseerde morbiditeitsonderzoeken.

De Plaatselijke Huisartsen Vereniging is steeds zeer actief geweest. Talrijke problemen werden door haar besturen aangepakt. Bijvoorbeeld in 1958 de kwestie van de vrije artskenkeuze in de bejaardentehuizen, waar nog wel het een en ander aan schortte. Verder was de communicatie tussen huisarts en specialist een steeds terugkerend onderwerp van talrijke besprekingen. In januari 1961 werd de vijfdaagse werkweek in Nederland ingevoerd. Vanuit de Industriële Kring Nijmegen en Omstreken kwam toen het verzoek aan de huisartsen op de 'vrije zaterdag' toch een normaal 'vrij' spreekuur te houden. Op deze wijze zouden de artsen het arbeidstijdverlies door doktersbezoek helpen beperken.

De huisartsen hebben na ampel beraad besloten aan dit verzoek geen gevolg te geven. Men bespeurt ook hier het reeds eerder gesignaleerde versterkte zelfbewustzijn van de huisartsen, de bewustwording van de zwaarte van het beroep en het 'recht' op een efficiënte, zakelijke praktijkvoering, passend bij de tijd, met voldoende rustpozen en normale arbeidstijden. De beroepsethiek ondergaat dus wel een verandering. De problemen die kunnen ontstaan bij de organisatie van acute psychiatrische opnamen zijn eveneens door het bestuur onder de ogen gezien en redelijk goed geregeld. De receptuurperikelen werden in overleg met de adviserend geneeskundige van de ziekenfondsen bestudeerd en men kwam samen met de apothekers tot de uitgave van een Nijmeegse 'klapper' van loco-preparaten. Recentelijk is de behandeling

van zieke arrestanten in het politiebureau geregeld, evenals het forensisch-medisch behandelen van de slachtoffers van verkrachting. Hierbij werd een vruchtbaar contact gelegd met de artsen van de GG&GD en de Nijmeegse Politie.

De nascholing van de huisartsen, voorheen als 'artsencursus' in samenwerking met de Afdeling Arnhem georganiseerd (vanaf 1950), kwam later als P.A.O.G. op een 'academisch niveau' te staan. Ook de klinische demonstraties, maandelijks in de diverse ziekenhuizen gehouden, werden door het bestuur bevorderd.

Reeds in het begin van de jaren zeventig werd in overleggroepen nagedacht en gesproken over een vestigingsbeleid voor huisartsen in de regio. Het ontbrak toen echter nog geheel aan enige sturingsmogelijkheid. Nu in 1986 lijkt een werkelijk beleid eindelijk mogelijk te worden.

De Plaatselijke Specialisten Vereniging.

De plaatselijke specialisten vereniging heeft na de Tweede Wereldoorlog eigenlijk steeds een noodlijdend bestaan gehad. Er was nauwelijks belangstelling voor de vergaderingen. Vermoedelijk omdat men voldoende gelegenheid had elkaar in de ziekenhuizen te spreken en doordat men veelal eventuele problemen 'categoriaal' opgelost wenste te zien en dus weinig behoefte had aan een breed overleg met willekeurige andere specialisten. De onderwerpen die toch aan de orde kwamen, waren in de laatste jaren uiteraard de mogelijkheden tot zuiniger werken, bijvoorbeeld door met verrichtingen poliklinisch te doen, en de consequenties, die dit op de honoraria zal hebben. De onderhandelingen met de ziekenfondsen die hiermee samenhangen hebben echter steeds landelijk plaatsgevonden en waren derhalve geen stimulans tot een actiever plaatselijk verenigingsleven.

Maandblad 'De Kring'.

Sedert 1973 wordt door de afdeling een maandbladuitgegeven, 'De Kring', waarin afdelingsnieuws, pharmaceutische berichten, ziekenfondsmededelingen en varia waren opgenomen. Na een 10-jarig bestaan, waarvan de laatste als kwartaaluitgave, einigde het zijn leven wegens te hoge produktiekosten en

1944-heden

gebrek aan kopy.

Officium Nobile.

Tot slot moet nog een opmerkelijke gebeurtenis worden vermeld en wel de oprichting van de Stichting 'Officium Nobile'. In navolging van wat enige jaren eerder in Arnhem plaatsgevonden had, werd deze op 25 oktober 1966 in Nijmegen opgericht. Als doelstelling stond hulp te bieden aan de individuele arts bij financieel-technische problemen bij voorziening, hulp bij vroegtijdig overlijden aan de weduwe en kinderen enzovoort. Als stichting zou men in staat zijn voor zulke problemen onafhankelijke gespecialiseerde hulp te verkrijgen die voor de arts als eenling meestal te kostbaar was. De Stichting voorzag hiermee in een leemte, omdat de K.N.M.G. hiervoor niet geëquipeerd is en niet voldoende op de hoogte van plaatselijke omstandigheden. In de loop van haar bestaan is de Stichting verscheidende malen in staat geweest goede hulp te verlenen.

Honderd jaar K.N.M.G.-afdeling Nijmegen.

De laatste 40 jaren, hierboven enigszins in beeld gebracht, vertoonden een boeiend, maar wisselend verloop. Perioden van bloei in het afdelingsgebeuren wisselden af met perioden waarin nog maar enkele tientallen leden actief waren. Wellicht kan dit eeuwfeest aanleiding zijn voor de afdeling (dat zijn de leden) zich in verband hiermede nog eens te bezinnen op de plaats en de taak die de Afdeling Nijmegen en Omstreken van de K.N.M.G. binnen de regionale gezondheidszorg dient in te nemen.

Een artsen praktijkhuis aan het begin van de eeuw (boven) en een groepspraktijkhuis heden (onder).

1944-heden

Bijlage I

Aantal leden in de loop der jaren.

1848	28 leden	
1886	22 leden	(heroprlichting)
1923	75 leden	
1936	100 leden	(50 jarig bestaan)
1940	119 leden	
1946	140 leden	
1955	200 leden	
1960	300 leden	in de laatste tientallen jaren
1965	400 leden	zijn de getallen afgerond.
1970	500 leden	
1975	600 leden	
1980	900 leden	
1985	875 leden	

Bijlage II

Factoren die van invloed bleken bij de achteruitgang van het aantal leden van de K.N.M.G. en het bezoek van de afdelingsvergaderingen in het bijzonder:

- Toegenomen 'individualisering' van de artsen, waarbij ze zich in de eerste plaats aangetrokken voelen tot hun eigen beroepsgroep (categorale bindingen: huisartsen, bedrijfsartsen, enzovoort).
- De specialisten in opleiding (arts-assistenten) hebben geen echte band met de afdeling, omdat zij meestal maar betrekkelijk kort blijven en geen reden zien met het K.N.M.G.-afdelingsgebeuren te gaan meelevén.
- De arts-assistenten hebben veel andere bijeenkomsten samenhangend met hun opleiding (cursussen, refereerbijeenkomsten, congressen) die zij dienen te bezoeken. Hun behoefte aan nog een vergadering is niet groot. Een groot deel van de afdelingsleden is arts-assistent.

- Voor de wetenschappelijke medewerkers, reeds opgeleide specialisten, die aan de universiteit 'blijven hangen' gelden dezelfde, hierboven genoemde, factoren. Samen met de arts-assistenten vormen zij ongeveer 40% van het ledenbestand.
- Een afdelingsbijeenkomst met een voordracht heeft zelden een eigen betekenis als 'nascholing' naast de PAOG en symposia.
- Door de grootte van de afdeling kent men elkaar steeds minder en door de geringe bezoekfrequentie wordt de kans op 'de vreugde van ontmoeting van bekenden' dan ook steeds geringer. Dit heeft een toenemend negatief effect.
- Maatschappelijke ontwikkelingen in de loop der jaren geven een steeds grotere keuze van andere gezellige dingen: schouwburg, concerten, T.V., bezoeken (makkelijker door grotere mobiliteit).
- De K.N.M.G. is voor veel artsen landelijk gezien een vage onduidelijke organisatie die vaak, vooral voor de jongeren onbegrijpelijke rapporten schrijft en adviezen uitbrengt. 'Welke invloed heb ik daar nou op'?
- De over het algemeen toch wel hoge contributiekosten zullen bij menige arts in de afweging 'lid worden?'/ 'wat heb ik er nou aan?', de balans doen doorslaan in negatieve zin.

1944-heden

Bijlage III

Functionarissen der Afdeling gedurende de laatste 100 jaar

Voorzitter:

1886-1891	Dr. J.P. van den Berg
1892-1907	J.H. Reintjes
1908-1909	Dr. W.J. Kolff
1910-1911	C. Nicolaï
1912-1913	Dr. J.J. de Blécourt
1914-1917	Dr. Ameschoot
1918-1920	Dr. J.J.L. van der Horn van den Bos
1921-1924	J.B.C. Persenaire
1925-1928	Dr. J. Wiardi Beckman
1929-1932	Dr. J.P.A. Hoefnagels
1933-1936	Dr. J. Wiardi Beckman
1937-1940	Dr. J.A.M.J. Enneking
1941-1945	Dr. W.P.J.A. Weebers
1946-1949	Dr. C.J. Kras
1950-1953	Dr. J.A.M.J. Enneking
1954-1957	H. van de Made
1958-1961	H.A. Swemle
1962-1965	Dr. J.G. Plette
1966-1969	Dr. A.J.P.M. de Rooy
1970-1972	Dr. H.A.D. Walder
1972-1973	Dr. P.G.A.W. Wijdeveld
1973-1978	C.M. Ruland
1979-1984	J.J. Michels
1984-heden	Dr. J.M.J. Dony

Secretaris:

1886-1887 K.J. van Neukirchen genaamd Nijvenheim
1887-1900 Dr. C. Nicolai
1900-1902 Dr. J. Schoemaker
1902-1905 H. Sterneberg
1906-1913 H.J. Lycklama à Nijeholt
1914-1923 Dr. A.W. van Haaften
1924-1928 M. Key
1929-1932 G. Noorduyn
1933-1936 D. Bartelink
1937-1940 Dr. A. Rijpperda Wierdsma
1941 J. Hardon
1941-1945 Dr. A. Rijpperda Wierdsma
1946-1953 H.A. Swemle
1954-1957 J.J. Prick
1958-1968 J. van Halewijn
1968-1973 H. Nolet
1973-1978 P.G.M. Oostvogel
1978-1979 C.J. Ooms
1979-1980 R.S. Blanckesteijn
1981-1984 H.G.G. van de Bogart
1984-1986 A.J.M. Wolffenbuttcl
1986-heden Mw. M.E.C.P. van de Boogerd

Sedert 1969 wordt door mw. W.M. van Gaasbeek-van Buytene de administratie verzorgd voor de secretaris en de penningmeester van de Afdeling. Tevens was zij de redactiesecretaresse van het maandblad 'de Kring'.

afdeling Nijmegen en Omstreken